

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΦΛΩΡΙΝΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Τα σχολικά εγχειρίδια της γλωσσοεκπαιδευτικής
μεταρρύθμισης κατά την περίοδο του μεσοπολέμου**

**The textbooks of the language-educational reform
during the interwar period in Greece**

ΦΟΙΤΗΤΗΣ: ΣΚΑΡΟΓΛΟΥ ΣΟΦΙΑ

ΑΕΜ: 2794

ΕΠΟΠΤΗΣ: ΜΠΕΤΣΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

Β' ΒΑΘΜΟΛΟΓΗΤΗΣ: ΚΩΤΟΠΟΥΛΟΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ

ΦΛΩΡΙΝΑ, ΜΑΙΟΣ 2017

Περιεχόμενα

Περίληψη	4
Abstract.....	4
Η Ελλάδα του Μεσοπολέμου	5
1. Πολιτική	5
2. Η πνευματική δραστηριότητα	6
3. Παιδεία	9
Σχολικά εγχειρίδια	12
1. Τα σχολικά εγχειρίδια της περιόδου πριν το μεσοπόλεμο	13
2. Τα σχολικά εγχειρίδια κατά τον μεσοπόλεμο	17
Τα κρινολούλουδα	19
1 ^η Ενότητα Προσευχές	22
2 ^η Ενότητα Οικογένεια.....	24
3 ^η ενότητα Η αξία της καθαριότητας	27
4 ^η ενότητα Η Κυριακή.....	28
5 ^η ενότητα Αξίες και Επαγγέλματα.....	30
6 ^η ενότητα Εναλλαγή των εποχών-το φθινόπωρο.....	35
7 ^η ενότητα Ο χρόνος	37
8 ^η ενότητα Χριστούγεννα.....	39
9 ^η ενότητα σκιές	40
10 ^η ενότητα Απόκριες	42
11 ^η ενότητα η Άνοιξη.....	43
Στάθης Σταθάς	52
Ελληνόπουλα	59
Συμπεράσματα	65
Βιβλιογραφία	67

Λίστα Εικόνων

Εικόνα 1 Εξώφυλλο της έκδοσης του 1948.....	19
Εικόνα 2 Εξώφυλλο Αναγνωστικού έκδοση 1934	52
Εικόνα 3 Εξώφυλλο πρώτης έκδοσης 1937.....	60
Εικόνα 4 Εξώφυλλο έκδοσης 1940.....	62

Περίληψη

Τα Αναγνωστικά έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην εκπαίδευση της νέας γενιάς και κατ' επέκταση στη διαμόρφωση του οραματιζόμενου τύπου πολίτη σ' όλη τη διάρκεια του 19ου και του 20ου αιώνα. Τα γλωσσικά εγχειρίδια παρουσιάζουν έντονες αλλαγές ανά τα χρόνια, ανάλογα με τις αντίστοιχες πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες που επικρατούν.

Κατά τη διάρκεια των ταραγμένων χρόνων του Μεσοπολέμου, η Ελλάδα ήρθε αντιμέτωπη με πολλές αλλαγές οι οποίες είναι εμφανείς και μέσα από τα σχολικά βιβλία της περιόδου. Μεγάλοι λογοτέχνες και ποιητές της εποχής σε συνεργασία με σπουδαίους παιδαγωγούς, πραγματοποιούν το δύσκολο έργο της έκδοσης των σχολικών Αναγνωστικών. Η λήξη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, η ρήξη της Μεγάλης Ιδέας και η μετέπειτα Μεταξική δικτατορία, στιγματίζουν τις δεκαετίες από το 1920 μέχρι και το 1940.

Μέσα από την εργασία αυτή κύριο εγχείρημα είναι η μελέτη, αλλά και η αναγνώριση των Αναγνωστικών της περιόδου από λογοτεχνική και εκπαιδευτική άποψη. Σπουδαίοι Έλληνες λογοτέχνες και ποιητές της «Γενιάς του 30'» σκιαγραφούν με τον δικό τους ξεχωριστό τρόπο το πλαίσιο με βάση το οποίο λειτουργεί μια ολόκληρη κοινωνία στα ταραγμένα χρόνια του ελληνικού μεσοπολέμου.

Abstract

The textbooks of the language-educational reform during the interwar period in Greece have contribute, in many cases, in the formation of a visionary type of citizen. Studying the differences of the textbooks throughout the years, it's easy to identify the aspects of everyday life throughout a plurality of political, social and economic influence.

Many great writers and poets of the 30s' have contribute into publishing the textbooks for primary education. Using their art as a reflection of their reality, those artists have created an entire new artistic generation in Greek literature.

But first, if we want to comprehend the educational and inventive value of those books, we must be aware of the political and social circumstances of the interwar period in Greece. The content of these books is being briefly presented and

the way they correspond to the ethnic goals of that specific era is being examined. In addition, the generated questions coming from the identity of these books and the conformity of the writer towards the ethnocentrism fundamentals are discussed

Η Ελλάδα του Μεσοπολέμου

Σε μια εποχή όπου ο πρώτος Μεγάλος Πόλεμος δεν έχει δώσει λύση στα προβλήματα της οικουμένης, ανοίγεται ένας δρόμος για έναν δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Στα πλαίσια αυτά η Ελλάδα βαρύνεται επιπλέον με το προσφυγικό πρόβλημα, κυρίως λόγω του εξωτερικού δανεισμού και των οξυμμένων προβλημάτων στέγης και εργασίας αλλά και την έντονη πολιτική αστάθεια στο διάστημα 1932-1936. Το εργατικό κίνημα αναπτύσσεται παράλληλα με την διόγκωση της εργατικής τάξης, στην οποία μετά το 1922 θα ενταχθούν και γυναίκες. Στο διπλωματικό πεδίο, η ελληνοτουρκική φιλία και συνεργασία θα παγιωθεί, όπως όμως και η δικτατορία του Μεταξά στην πολιτική ζωή, το 1936, οδηγώντας τον ποιητή να γράψει «όπου κι αν ταξιδέσω, η Ελλάδα με πληγώνει» (Σεφέρης). Μέσα σε αυτό το κλίμα ανασυγκρότησης και μετάβασης αναπτύσσεται μια δημιουργική συζήτηση περί τέχνης και πολιτισμού.

1. Πολιτική

Η περίοδος του μεσοπολέμου έχει αφήσει την σφραγίδα της στην ιστορία της Ελλάδας, άλλοτε με θετικές και άλλοτε με αρνητικές επιπτώσεις. Αρχικά με την άτακτη αποχώρηση από το μέτωπο της Μικράς Ασίας, τον αιφνιδιασμό με τον τεράστιο -αναλογικά με τον πληθυσμό- αριθμό προσφύγων και την έλλειψη όποιας οργάνωσης για την υποδοχή τους, την όξυνση των ήδη υπαρχόντων προβλημάτων και επιπλέον οι εσωτερικές πολιτικές συγκρούσεις, προκαλούν μεγάλη κοινωνική, οικονομική και πολιτική αναστάτωση. Πρόκειται για μια μεταβατική περίοδο εσωστρέφειας με έντονα ζητήματα εσωτερικής ανασυγκρότησης δεδομένων των νέων πολιτικοκοινωνικών δεδομένων. Η ομαλοποίηση της κατάστασης έρχεται προς το τέλος της δεκαετίας, όπου οι πρόσφυγες με την εμπειρία, την ισχυρή θέληση και την νέα δυναμική τους καταφέρνουν να ενισχύσουν πολλούς τομείς της οικονομικής δραστηριότητας και επιτυγχάνεται σταδιακά η κοινωνική τους ένταξη. Ιδιαίτερη ενίσχυση δέχεται το εργατικό στοιχείο μετά το 1922, ενώ παράλληλα είναι και η ανάπτυξη των βιομηχανικών κλάδων.

«Η περίοδος 1920-1940, με εξαίρεση την τετραετία διακυβέρνησης του Βενιζέλου (1928-1932) , θα μπορούσε να χαρακτηριστεί σαν εικοσαετία των Κινήματων: μια περίοδος συσσωρευμένων προβλημάτων και κοινωνικού αναστοχασμού μέσα από ένοπλες αντιπαραθέσεις. Στα χρόνια αυτά, τα κυριότερα κινήματα που έγιναν είναι τα εξής:

1922: Η Επανάσταση της «Εθνικής Αμύνης» του Πλαστήρα με συνεργάτη τον Γονατά.

1923: Η αποτυχία της αντεπανάστασης (Γαργαλίδης-Λεοναρδόπουλος-Μεταξάς).

1924: Το κίνημα του ναυτικού (Κολιαλέζης).

1925: Το κίνημα και η δικτατορία του Πάγκαλου

1926: Ανατροπή Πάγκαλου από τον Κονδύλη και διάλυση των Δημοκρατικών Ταγμάτων των Ζερβά και Ντερτίλη.

1933: Το κίνημα της 6^{ης} Μαρτίου 1933 του Πλαστήρα

1935: Το κίνημα Βενιζέλου της 1^{ης} Μαρτίου

1935: (επίσης) Το κίνημα Κονδύλη της 9^{ης} Οκτωβρίου για την παλινόρθωση της βασιλείας.

1936: Το κίνημα Βασιλιά-Μεταξά της 4^{ης} Αυγούστου που έδωσε όλες τις εξουσίες στο Μεταξά και οδήγησε στην Μεταξική δικτατορία.

1938: Απόπειρα στρατιωτικών για την ανατροπή του Μεταξά και το Στρατιωτικό Κίνημα της Κρήτης.

Έτσι λοιπόν, τα κινήματα και οι επαναστάσεις του Μεσοπολέμου αποτελούν ένα δυναμικό κομμάτι της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας...»

(Έτσι γράφτηκε η σύγχρονη ιστορία μας, 1922-1940, Κινήματα και Επαναστάσεις)

2.Η πνευματική δραστηριότητα

Η περίοδος του μεσοπολέμου στην Ελλάδα είναι πλούσια σε ρεύματα και επιρροές , όσον αφορά την καλλιτεχνική δημιουργία και ειδικότερα την λογοτεχνία. Όπως σε όλες τις περιόδους της ιστορίας, έτσι και σε αυτή φαίνεται πως οι πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες ασκούν άμεση και έντονη επιρροή στην τέχνη.

Η γενικότερη ατμόσφαιρα, μέσα στα ταραγμένα, ανήσυχα χρόνια που ακολουθούν τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο και οι συνέπειες αυτού στην ανθρωπότητα οδήγησαν την τέχνη στα χνάρια του μεσοπολεμικού καλλιτεχνικού σύννεφου. Οι πολιτιστικές αναζητήσεις της δεκαετίας ορίζονται από την πολιτική και πνευματική αναστάτωση που επικράτησε στην Ευρώπη μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και το άδοξο τέλος της Μεγάλης Ιδέας. Κύριες συνιστώσες των συνθηκών αποτελούν το τέλος του παλαμισμού μετά την εκπνοή της Μεγάλης Ιδέας το 1922, ο οποίος σαν καλλιτεχνικό ρεύμα είχε φτάσει στην κορύφωσή του κατά την περίοδο της εθνικής έξαρσης του 1912-1913. Ο μοναδικός αξιόλογος συνεχιστής του παλαμικού πνεύματος παραμένει ο Σικελιανός, ο οποίος αυτήν την περίοδο θα εγχειρήσει να αναβιώσει τις δελφικές γιορτές, όμως παρά τις προσπάθειες (1927 και 1930) το εγχείρημά του θα εγκαταλειφθεί.

Μέσα σε αυτές τις συνθήκες γίνεται αισθητή η επίδραση από τα κυριότερα ευρωπαϊκά ρεύματα της εποχής όπως το ρεύμα του πεσιμισμού στο οποίο αποτελεί χαρακτηριστική περίπτωση ο Καρυωτάκης, η προσέγγιση στο σουρεαλισμό όπως αυτή των ποιητών Ελύτη και Σεφέρη, ενώ ιδιαίτερη περίπτωση αποτελεί ο Καζαντζάκης, ο οποίος επηρεάζεται διαδοχικά από ποικίλα φιλοσοφικά ρεύματα όπως τον νιτσεισμό, μαρξισμό, αθεϊσμό, βουδισμό κ.α. Επιπλέον οι επιδράσεις της Οκτωβριανής Επανάστασης του 1917 και των μαρξιστικών ιδεών είναι φανερή με τους πρώτους σοσιαλιστές όπως ο Βάρναλης το 1922, ο Γκόλφης και ο Ρίτσος μετά το 1936 οι οποίοι ανήκουν στη «στρατευμένη λογοτεχνία».

«Πνευματικά παιδιά» της εποχής του μεσοπολέμου, μιας γενιάς λιγότερο αισιόδοξης και ηθογραφικής υπήρξαν ο Γεώργιος Θεοτοκάς που αποτέλεσε τον «θεωρητικό της Γενιάς» (με αξιόλογα άρθρα και δοκίμια: «Ελεύθερο πνεύμα», Πνευματική πορεία» κ.α.), ο Σεφέρης, ο Ελύτης, ο Καζαντζάκης, ο Ηλίας Βενέζης, ο Άγγελος Τερζάκης, ο Μ. Καραγάτσης, ο Στρατής Μυριβήλης, ο Χατζηκυριάκος-Γκίκας και ο Κόντογλου, που παρά τις μεταξύ τους διαφορές και την πορεία του καθενός, στη συνέχεια συνθέτουν μερικά από τα κορυφαία έργα τους ή πραγματοποιούν τα πρώτα τους λογοτεχνικά βήματα μέσα σε αυτό το κλίμα και έτσι συντελούν την λογοτεχνική «Γενιά του '30». Οι πνευματικοί αυτοί άνθρωποι της «Γενιάς του '30» άντλησαν τις εμπειρίες τους από την ελληνική περιπέτεια της περιόδου 1915-1918 (Εθνικός Διχασμός, Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος) και την μικρασιατική περιπέτεια του 1919-1922 και τις ποικίλες συνέπειες που αυτή άσκησε

στην ελληνική εμπειρία. Ο καθένας με το δικό του τρόπο «εκκολάπτουν» τον σκεπτικισμό της επόμενης δεκαετίας, προετοιμάζουν δηλαδή τη λογοτεχνική «Γενιά του '30»

Στις θεωρητικές συζητήσεις των διανοούμενων και των καλλιτεχνών δύο θεματολογίες ξεχωρίζουν έντονα. Η πρώτη αφορά την ελληνικότητα, το τι συνθέτει την ελληνική ταυτότητα εν μέσω των νέων και αβέβαιων, ακόμα, συνθηκών που διαμορφώνονται στα πλαίσια της νέας εποχής (σε αντίθεση με μια στείρα αρχαιολατρία). Η δεύτερη θεματολογία αφορά την παράδοση, τι αποτελεί τις παραδόσεις μας, πώς τις αντιμετωπίζουμε και τις αξιοποιούμε.

Παρά λοιπόν την διαφορετική προσωπική διαδρομή που ακολούθησε ο κάθε συγγραφέας και το διαφορετικό στυλ γραφής, όλοι τους είχαν κοινούς προβληματισμούς και αγωνίες. Η «Γενιά του '30» αναλώνεται πνευματικά στις εξελίξεις της ελληνικής κοινωνίας του Μεσοπολέμου, δηλαδή για τη σημασία της μικρασιατικής καταστροφής, την οικονομική και κοινωνική κατάσταση της χώρας μετά από αυτήν, τα βήματα της Ελλάδας στην πολιτική της εποχής και φυσικά στο ποιος είναι ο ρόλος των πνευματικών ανθρώπων σε όλο αυτό το σκηνικό. Επιπλέον έντονο ενδιαφέρον δείχνουν για την παράδοση και τις ρίζες, όχι μόνο στην πεζογραφία και την ποίηση, αλλά και στην ζωγραφική και την ιστορία. Αναζητούν οτιδήποτε ελληνικό που εκφράζει παραδόσεις, με άλλα λόγια ενδιαφέρονται για τη βαθύτερη κατανόηση του παρελθόντος ως μέσου αυτογνωσίας, που θα επιτρέψει τον καλύτερο δυνατό προσδιορισμό μιας «ελληνικής ταυτότητας» και, κατά συνέπεια, την εξερεύνηση νέων δρόμων για το μέλλον. (χαρακτηριστικό είναι το δοκίμιο του Θεοτοκά «Παράδοση και ελληνικότητα»).

Τέλος η γενιά αυτή επιδιώκει το διαφορετικό. Επικρατεί ένα γενικό κλίμα πειραματισμού όσον αφορά το στυλ γραφής και δεν επαναπαύονται στο παραδοσιακό μοντέλο. Σε πολλές περιπτώσεις, για παράδειγμα, δεν υπάρχει ένας κεντρικός ήρωας, αλλά πολλοί χαρακτήρες που ο καθένας αντιστοιχεί σε έναν τύπο προσωπικότητας. Οι συγγραφείς στα έργα τους δεν παρουσιάζουν πάντα την αναμενόμενη ευτυχή κατάληξη και βέβαια δεν περιορίζονται στην ηθογραφική ματιά.

Παράλληλα οι συναντήσεις των πνευματικών παρεών της εποχής εξακολουθούν να πραγματοποιούνται σε φιλολογικά στέκια αλλά και σε καφεενεία. Την ίδια περίοδο, ο πολιτισμός των Μικρασιατών, παρά την αδρή αλλαγή των

συνθηκών της ζωής τους συνεχίζει να ασκεί έντονη επιρροή στον ελλαδικό χώρο μέσα από τη μουσική, κυρίως μέσα από το ρεμπέτικο τραγούδι το οποίο θα ανοίξει νέους δρόμους στην εξέλιξη της λαϊκής μουσικής.

«Από το 1922, η Ελλάδα έζησε και ζει χωρίς καμία στιγμή ενθουσιασμού, χωρίς ιδανικά, χωρίς την παραμικρή πεποίθηση στον εαυτό της. Για τούτο φθίνει, μαραίνεται, διαλύεται μέρα με τη μέρα. Όλα κλονίζονται τριγύρω μας, και, περισσότερο από καθετί, το Κράτος. Όπου πατήσεις, βουλάς. Τίποτα στέρεο γερό, τίμιο. Τίποτα αληθινά ζωντανό, με τον παλμό και το σφρίγος της νεανικής ζωής, Η διοίκησή μας, η εξουσία, ο τύπος, η κοινωνική μας οργάνωση, η παιδεία, μοιάζουν σήμερα σαν απέραντα σκουριασμένα μηχανοστάσια...Τα παλιά συνθήματα του έθνους, η καθιερωμένη φρασεολογία της πολιτικής και κοινωνικής μας ζωής αναδίνουνε σήμερα έναν ήχο αστείο και δυσοίωνα, σαν κάλπικη μονέδα. Οι θεσμοί μας είναι κούφιοι. Κούφια και τα κόμματά μας όλα, από την άκρα δεξιά ως την άκρα αριστερά, οι παρατάξεις μας, τα κοινωνικά και πολιτικά μας στελέχη, οι ποικιλώνυμες αυτές elites που νομίζουν ότι διευθύνουν το έθνος. Υπάρχει κάτι σάπιο στην Ελλάδα! Είναι γελοίο να το κρατούμε μυστικό, αφού όλοι το ξέρουμε και το κρυφολέμε κάθε μέρα. Γελοίο και άναντρο, γιατί θα σήμαινε πως δεν έχουμε το κουράγιο να αντισταθούμε στη σαπίλα που μας πνίγει.

Ένας κόσμος τελείωσε στο λιμάνι της Σμύρνης, στη Μεγάλη Καταστροφή, ένας κόσμος από θρύλους, όνειρα, πεποιθήσεις, ευγενικούς αιώνες και τρελλές φιλοδοξίες. Εξαντλήθηκαν ξαφνικά οι ιδεολογικές ορμές του έθνους, τα σύμβολα έχασαν το νόημά τους και οι θεσμοί το πνεύμα που τους κινούσε...» (Θεοτοκάς, 1933)

3.Παιδεία

Κατά την περίοδο αυτή πραγματοποιήθηκαν πολλές αλλαγές στην παιδεία. Μετά την καταστροφή της Σμύρνης το 1922, η ραγδαία αύξηση του πληθυσμού επέφερε σημαντικές αλλαγές μια εκ των οποίων ήταν η ίδρυση πολλών καινούριων σχολείων. Συγκριτικά το 1910 ο συνολικός αριθμός των μαθητών έφτανε τους 189.903, ενώ πιο συγκεκριμένα όσον αφορά τα δημοτικά σχολεία τους 3.123. Αντιθέτως το 1930 ο συνολικός αριθμών των μαθητών ανέρχεται στους 711.474, ενώ στα δημοτικά

σχολεία τους 7.850. (Τερζής, Το Γυμνάσιο ως βαθμίδα της υποχρεωτικής εκπαίδευσης: κριτική απογραφή και συγκριτική έρευνα , 2006)

Οι μεταρρυθμίσεις αφορούσαν όμως και το εκπαιδευτικό σύστημα. Αρμόδιος για τις αλλαγές αυτές ήταν ο υπουργός Παιδείας Γόντικας κατά την περίοδο διακυβέρνησης του Βενιζέλου σε συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς Α. Δελμούζο και Α. Κακούρο. Η εκπαίδευση έτσι χωρίστηκε σε δυο εξαιτείς κύκλους από το 1929 και μετά. Ο πρώτος ήταν το δημοτικό σχολείο και ο δεύτερος το ενιαίο εξαετές γυμνάσιο. Επιπλέον ιδρύθηκαν τα διετή κατώτερα σχολεία επαγγελματικής κατεύθυνσης, τα γεωργικά, εμπορικά, βιομηχανικά και οικοκυρικά. Έτσι λοιπόν ορίστηκε πλέον ως υποχρεωτική εκπαίδευση το εξαετές δημοτικό σχολείο, ενώ διατηρήθηκε ο διαχωρισμός των σχολείων σε «αρρένων» και «θηλέων». (Τερζής, Το Γυμνάσιο ως βαθμίδα της υποχρεωτικής εκπαίδευσης: κριτική απογραφή και συγκριτική έρευνα , 2006)

Από το 1929 έως το 1932 οι προσπάθειες που έγιναν για την αναμόρφωση του εκπαιδευτικού συστήματος, εσωτερικά και εξωτερικά, θεωρούνται οι πιο ολοκληρωμένες από την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους. Έγιναν πολλές απόπειρες αναδιάρθρωσης του εκπαιδευτικού συστήματος οι οποίες όμως έμειναν ατελέσφορες, με τελευταία εκείνη του 1913.

Ενώ τα σχέδια του 1913 και οι νόμοι του 1929 παρουσιάζουν πολλές ομοιότητες στην διάρθρωση του εκπαιδευτικού συστήματος, το 1929 γίνονται προσπάθειες για σημαντικές τομές και σε πεδία της εσωτερικής μεταρρύθμισης, γεγονός το οποίο στο 1913 δεν επιχειρήθηκε στο εύρος αυτό. Πιο αναλυτικά οι προβλέψεις της νομοθεσίας του 1929, με τους νόμους 4397/1929 και 4373/1929, άλλαξαν το διαθρωτικό σχήμα της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. (Τερζής, Μελέτη της Εκπαίδευσης του Νεοελληνισμού, Πριν απο το κράτος-έξω απο το κράτος-στο κράτος, 2010)

Η Δημοτική Εκπαίδευση και η εκπαιδευτική υποχρέωση αυξάνονται κατά 50% αφού από τετραετείς που ήταν, γίνονται τώρα εξαετείς. Η Μέση Εκπαίδευση από επταετής που ήταν (Ελληνικό Σχολείο-τριετές και Γυμνάσιο-τετραετές) γίνεται εξαετής και αδιαίρετη, με την κατάργηση του σχολικού τύπου του Ελληνικού Σχολείου. Η εξαετής Μέση Εκπαίδευση εξειδικεύεται σε δυο κατευθύνσεις, του Γενικού Γυμνασίου και του Πρακτικού Λυκείου, τα Αναλυτικά Προγράμματα των

οποίων προβλέπεται να είναι κοινά για τα δυο πρώτα χρόνια της φοίτησης, ενώ διαφοροποιούνται στα τέσσερα επόμενα. Νομοθετείται δεύτερο σχολικό δίκτυο, αυτό της τεχνικοεπαγγελματικής κατεύθυνσης και προβλέπεται συγκεκριμένα να ιδρυθούν Κατώτερες Επαγγελματικές Σχολές, με διετή ή και τριετή φοίτηση, η πρόσβαση στις οποίες θα είναι ανεμπόδιστη για κάθε απόφοιτο του Δημοτικού-βαθμίδα στην οποία άλλωστε ανήκουν αυτές οι σχολές- ενώ για την εισαγωγή στη Μέση Εκπαίδευση προϋπόθεση αποτελούσε η επιτυχία στις εισιτήριες εξετάσεις. Επιπλέον, νομοθετείται η μικτή φοίτηση, αγοριών και κοριτσιών, στο Δημοτικό Σχολείο και το διετές Νηπιαγωγείο, ενώ σημειώνεται μια στροφή στην παροχή γνώσεων που προετοιμάζουν για τη ζωή στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, ενώ στη Δευτεροβάθμια, πέραν της εξειδίκευσης σε Γυμνάσιο και Λύκειο, επιχειρείται σημαντική τομή στο Αναλυτικό Πρόγραμμα του 1931.

Στο πρόγραμμα αυτό, η βαρύτητα που παραδοσιακά είχαν οι κλασικές γλώσσες, Αρχαία Ελληνικά και Λατινικά, περιορίζεται σημαντικά, καθώς ο συνολικός χρόνος και των δυο μειώνεται κατά 17,4% με τον χαρακτηρισμό του μαθήματος των Λατινικών ως προαιρετικού, ενώ στο μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών προβλέπεται η διδασκαλία κειμένων από μετάφραση σε όλες τις τάξεις. Από ποσοτική άποψη πάντως, ο χρόνος διδασκαλίας των Αρχαίων Ελληνικών αυξάνεται, ενώ η αναλογία μεταξύ διδασκαλίας από το πρωτότυπο και την μετάφραση δεν προσδιορίζεται επακριβώς. Επίσης δίνεται σημαντική ώθηση στη διδασκαλία της Δημοτικής και της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Στο πλαίσιο της λογοτεχνίας, τα κείμενα που διδάσκονται σε καθαρεύουσα μειώνονται, ενώ αυξάνονται, αντιστοίχως, εκείνα που είναι στη Δημοτική, η διδασκαλία της οποίας γενικεύεται σε όλες τις τάξεις το Δημοτικού, με παράλληλη διδασκαλία της καθαρεύουσας, στις δυο τελευταίες τάξεις της βαθμίδας αυτής και με περιορισμένο αριθμό ωρών. Εισάγεται και η χρήση της Δημοτικής και στη Μέση Εκπαίδευση σε περιορισμένο βαθμό. Προστίθεται επίσης ως νέο μάθημα η Αγωγή του Πολίτη, και, τέλος, πραγματοποιούνται δυο σημαντικές καινοτομίες στο Αναλυτικό Πρόγραμμα του 1931. Η πρώτη είναι η δυνατότητα που δίνεται στο σύλλογο των καθηγητών να αυξομειώνει τον χρόνο διδασκαλίας των μαθημάτων, ύστερα από αιτιολογημένη πρόταση, που θα μπορούσε να στηρίζεται είτε στις ιδιαίτερες συνθήκες του σχολείου ή του τόπου, είτε στην εφαρμογή των «απογευματινών ελεύθερης εργασίας» που προβλέπονταν από το πρόγραμμα. Η δεύτερη είναι ότι τα απογεύματα ελεύθερης

εργασίας έδιναν τη δυνατότητα, για πρώτη, εννοείται, φορά, να διαφοροποιηθεί η σχολική εργασία εσωτερικά, καθώς με τα απογευματινά αυτά μαθήματα οι μαθητές μπορούν, εν μέρει τουλάχιστον, να καθορίσουν το πρόγραμμά τους, πράγμα στο οποίο συντελεί φυσικά, και η διάκριση μεταξύ υποχρεωτικών και προαιρετικών μαθημάτων, που είναι επίσης, νέα διαφοροποίηση. (Τερζής, Μελέτη της Εκπαίδευσης του Νεοελληνισμού, Πριν απο το κράτος-έξω απο το κράτος-στο κράτος, 2010)

Σχολικά εγχειρίδια

Τα σχολικά εγχειρίδια έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην εκπαίδευση της νέας γενιάς και κατ' επέκταση στη διαμόρφωση του οραματιζόμενου τύπου πολίτη σ' όλη τη διάρκεια του 19ου και του 20ου αιώνα. Μελετώντας πιο συγκεκριμένα τα Αλφαβητάρια και τα Αναγνωστικά των τάξεων του Δημοτικού σχολείου φέρνουμε στο φως πολύ ενδιαφέρουσες διαπιστώσεις. Δεν είναι υπερβολή να πούμε ότι στις σελίδες τους αποτυπώνεται συνοπτικά και ανάγλυφα όλη η νεότερη Ιστορία της Ελλάδας, με τις εθνικές περιπέτειες, τους ιδεολογικούς κυματισμούς, τις τυραννίες, τις πολιτικές θύελλες και τις μικρές κάποτε ανάσες δημοκρατίας.

Τα Αλφαβητάρια και τα Αναγνωστικά μας, λειτούργησαν ως καθρέφτης της συνολικής πορείας του ελληνικού έθνους από την ίδρυσή του μετά την Επανάσταση του 1821 μέχρι σήμερα. Το γεγονός αυτό οφείλεται στο ότι ποτέ δεν αντιμετωπίστηκαν απλώς και μόνο ως εγχειρίδια διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας, αλλά αποτέλεσαν το βασικό φορέα και δίαυλο μετάδοσης προς τα μικρά παιδιά της εκάστοτε κυρίαρχης ιδεολογίας.

Οι διαφορές των πολιτικών και ιδεολογικών αντιπαλοτήτων εκφράζονται στο χώρο των Αναγνωστικών του Δημοτικού σχολείου σε δυο βασικούς άξονες: Στη γλώσσα και στη θεματολογία. Σε ποια γλώσσα δηλαδή θα πρέπει να είναι γραμμένα και ποια θέματα έχουν επιλεγεί, για να συμπεριληφθούν στα περιεχόμενά τους. (Τερζής, Μελέτη της Εκπαίδευσης του Νεοελληνισμού, Πριν απο το κράτος-έξω απο το κράτος-στο κράτος, 2010)

Για να μπορέσουμε όμως να ερευνήσουμε με ακρίβεια τα σχολικά εγχειρίδια της γλωσσοεκπαιδευτικής μεταρρύθμισης κατά την διάρκεια του μεσοπολέμου στην Ελλάδα, θα πρέπει πρώτα να μεταφερθούμε λίγες δεκαετίες πίσω, λίγο πριν την

διάλυση του Εκπαιδευτικού Ομίλου και την διάσπαση της ΔΟΕ. Ξεκινώντας από την «χρυσή περίοδο» των σχολικών εγχειριδίων.

1. Τα σχολικά εγχειρίδια της περιόδου πριν το μεσοπόλεμο

Ο Εκπαιδευτικός Όμιλος ιδρύθηκε το 1910 και έχει γραφτεί με χρυσά γράμματα στην ιστορία της εκπαίδευσης, καθώς δημιουργήθηκε μέσα στο κλίμα ανασυγκρότησης τους ελληνισμού, μετά την ήττα του 1897 και μέσα το κλίμα της αστικής μεταρρύθμισης του Γουδή. Από τα βασικά ιδρυτικά μέλη ήταν ο Δημήτρης Γληνός, παιδαγωγός, ο Αλέξανδρος Δελμούζος, παιδαγωγός και ο Μανώλης Τριανταφυλλίδης, γλωσσολόγος. Στόχος τους ήταν να καλλιεργήσουν το έδαφος για διπλή, γλωσσική και εκπαιδευτική μεταρρύθμιση στην Ελλάδα.

Μετά το 1917, κατά τη διάρκεια της κυβέρνησης του Βενιζέλου, διορίζονται ως «ανώτεροι επόπτες Δημοτικής Εκπαιδύσεως» ο Αλέξανδρος Δελμούζος και ο Μανώλης Τριανταφυλλίδης, δηλαδή δυο από τα ιδρυτικά μέλη του Εκπαιδευτικού Ομίλου. Υπό την ευθύνη τους λοιπόν δημιουργούνται τα νέα Αναγνωστικά, τα οποία αλλάζουν ριζικά το τοπίο στο σχολείο και θέτετε σε εφαρμογή το σχέδιο του Εκπαιδευτικού Ομίλου.

Τα βασικά γνωρίσματα των Αναγνωστικών της μεταρρύθμισης του Βενιζέλου είναι η χρήση της δημοτικής γλώσσας για πρώτη φορά, το γεγονός ότι προάγουν μηνύματα σχετικά με την κοινωνική αλληλεγγύη, τα κοινοτικά έργα, την αλληλοβοήθεια, την κοινωνική πειθαρχία και το λαϊκό πολιτισμό. Εκείνη την εποχή αρχίζει να δημιουργείται το λαογραφικό ρεύμα στην Ελλάδα.

Το σημαντικότερο βιβλίο της γλωσσοεκπαιδευτικής μεταρρύθμισης του 1917 είναι «Τα ψηλά βουνά» του Ζαχαρία Παπαντωνίου. Είναι το σπουδαιότερο και πιο συζητημένο Αναγνωστικό της Γ' τάξης του Δημοτικού και υπήρξε σύμβολο της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης του Βενιζέλου. Σήμανε την τομή στην ιστορία των Αναγνωστικών και τελικά κατέληξε να είναι το πλέον πιο λογοκριμένο σχολικό βιβλίο.

Εν συντομία, για να κατανοήσει κανείς τους λόγους για τους οποίους ένα λογοτεχνικό έργο το οποίο απευθύνεται σε παιδιά ηλικίας 8 έως 9 ετών και χρησιμοποιείται ως εκπαιδευτικό εγχειρίδιο μπορεί να λογοκριθεί, θα πρέπει να

γνωρίζουμε το περιεχόμενο του βιβλίου αυτού. «Τα ψηλά βουνά» του Ζαχαρία Παπαντωνίου ήταν μια ενιαία συνεχιζόμενη αφήγηση που αναφέρεται στις καλοκαιρινές περιπέτειες μιας ομάδας 25 παιδιών από τη Ρούμελη τα οποία αποφασίζουν ύστερα από την παρότρυνση του δασκάλου τους να περάσουν τους μήνες του καλοκαιριού τους στο βουνό. Εκεί τα παιδιά κατασκηνώνουν μέσα στο δάσος (σε 8 ξύλινες καλύβες που είχε χτίσει ο πατέρας ενός από αυτά) και οργανώνονται σε μια μικρή κοινότητα. Ζουν αυτοδιοικούμενα, δουλεύουν όλα μαζί χτίζουν, μπαλώνουν, μαγειρεύουν και αναλαμβάνουν ρόλους, γίνονται δάσκαλοι, νοσοκόμοι, δασοφύλακες, γνωρίζουν τους γείτονες χωρικούς, τους τσοπάνους και μαθαίνουν την ιστορία, τα έθιμα και τις λαϊκές δοξασίες τους. Μέσα από αυτές τις εμπειρίες μαθαίνουν να σέβονται ο ένας τον άλλο, αλλά και τη φύση που τους περικλείει, αντιλαμβάνονται ο καθένας τις δυνάμεις και τις αδυναμίες τους καθώς γίνονται υπεύθυνοι και αναγνωρίζουν σιωπηρά αρχηγό τους εκείνο που αποδεικνύεται ικανότερος. (Μπάρτζης, 2015)

Ο Παπαντωνίου συνθέτει τα «Ψηλά βουνά» σε μια ήπια, χαριτωμένη και ζωντανή δημοτική γλώσσα. Στην αφήγησή του ενσωματώνει περίτεχνα πολλά είδη λόγου όπως τα δημοτικά τραγούδια, τις λαϊκές ιστορίες, τα ποιήματα και τις επιστολές. Είναι ένα σχολικό βιβλίο το οποίο εισάγει στα παιδιά όχι μόνο τον πολιτισμό του γραπτού λόγου αλλά και της εικόνας και της μουσικής. Αυτό το καταφέρνει καθώς παραθέτει στο τέλος του βιβλίου ολόκληρα τραγούδια και παρτιτούρες για τη μουσική τους εκτέλεση.

Χρησιμοποιώντας μια απλή αλλά και συναρπαστική αφήγηση, ο Παπαντωνίου μυεί τους μικρούς του αναγνώστες στις αρχές του σύγχρονου ανθρώπου, στις αρχές της ανεξαρτησίας και του ελεύθερου πνεύματος, της γνώσης και της δημιουργικότητας, αλλά και της πειθαρχίας, της υπευθυνότητας, της εργατικότητας, της συνεργασίας, της προσφοράς και της αξιοκρατίας. Ο μελετητής Χάρης Αθανασιάδης εκτιμά ότι «Από τα δεκατρία νέα αναγνωστικά της μεταρρύθμισης του Βενιζέλου, *«Τα ψηλά βουνά» αποτελούν την πιο προωθημένη, υποδειγματική από λογοτεχνική άποψη, έκφραση του τριπλού αναπροσανατολισμού της σχολικής γνώσης που επιδίωκαν οι εκφραστές του εκπαιδευτικού δημοτικισμού: δημοτική γλώσσα με γραμματική και συντακτική συνέπια, έμμεση διαπαιδαγώγηση των μαθητών σύμφωνα με τις προτροπές της Νέας Αγωγής και αστική ιδεολογία με έμφαση*

τον ορθό λόγο ως μέσο για την επίτευξη της συλλογικής προόδου». (Αθανασιάδης, 2010)

Ωστόσο, μετά την εκλογική ήττα του Βενιζέλου το 1920, τα βιβλία της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης “εκδιώχθηκαν” από τα σχολεία. Η Έκθεση της «Επιτροπείας της διορισθείσης προς εξέτασιν της γλωσσικής διδασκαλίας των δημοτικών σχολείων» που υπογράφουν συντηρητικοί καθηγητές του Πανεπιστημίου Αθηνών, προτρέπει το 1921 τα βιβλία αυτά «να καώσι ως έργα ψευδούς και κακοβούλου προθέσεως και να καταδιωχθώσι ποινικώς οι υπαίτιοι». Το βιβλίο κατηγορήθηκε ότι προάγει τον μπολσεβικισμό, καθώς τα παιδιά ζούσαν μόνα τους, χωρίς δάσκαλο και χωρίς γονέα, άρα «ήσαν αναρχικά». Αποτιμήθηκε ως ανάγνωσμα το οποίο υπονομεύει τη γλώσσα, την πατρίδα, τη θρησκεία, την οικογένεια και χαρακτηρίζεται από «επιτιδευμένην αημελησίαν του λόγου και προπετή καταφρόνησιν του συνήθους τρόπους εκφράσεως».

Την ίδια περίοδο ο Ανδρέας Καρκαβίτσας και ο Επαμεινώνδας Παπαμιχαήλ, ο οποίος αργότερα πήρε το ψευδώνυμο Νώντας Έλατος, συνέθεσαν ένα άλλο Αναγνωστικό για την Γ΄ τάξη του Δημοτικού με τον τίτλο «Αγωνιστικό». Οι ίδιοι συγγραφείς, εξέδωσαν και το Αναγνωστικό της Δ΄ τάξης Δημοτικού το οποίο είχε τον τίτλο «Η πατρίδα μας-Αρχαία και νέα εποχή».

Όπως ήδη αναφέρθηκε, μετά την 1^η Νοεμβρίου του 1920, την ήττα του Βενιζέλου στις εκλογές και την επιστροφή του βασιλιά Κωνσταντίνου στην εξουσία, διορίζεται «Επιτροπή προς εξέτασιν της γλωσσικής διδασκαλίας των Δημοτικών Σχολείων». Η επιτροπή αυτή, αφού εξέτασε τα βιβλία της περιόδου 1917-1920, της μεταρρυθμιστικής περιόδου του Βενιζέλου, αποφασίζει «Να εκβληθώσιν πάσαντα εκ των σχολείων και καώσι τα συμφώνως προς τους νόμους εκείνους συνταχθέντα και σήμερον εν χρήσει υπάρχοντα Αναγνωστικά βιβλία, ως έργα ψευδούς και κακοβούλου προθέσεως. Να συγγραφούν νέα, εν γλώσση συμφώνω προς τας εν παρούση εκθέσει διατυπωθείσας αρχάς».

Άμεση υπήρξε η αντίδραση πολλών δημοτικιστών παιδαγωγών. Ο Κώστας Σωτηρίου υπερασπίστηκε τα βιβλία με μία σειρά άρθρων στην εφημερίδα «Νέα Ελλάδα», ενώ ο Μανώλης Τριανταφυλλίδης γράφοντας ένα άρθρο με τίτλο «Πριν καούν» το 1921 αντικρούει τα επιχειρήματα της έκθεσης. Το βιβλίο είναι αφιερωμένο «στους δασκάλους που δίδαξαν» τα νέα Αναγνωστικά. Ο Δημήτρης Γληνός, με το

ψευδώνυμο Αντώνης Γαβριήλ, γράφει το βιβλίο «Οι χοίροι υΐζουσιν, τα χοιρίδια κοΐζωσιν, οι όφεις υΐζουσιν και τα παιδιά κοιμώνται» κάνοντας φανερό από την ανάγνωση και μόνο του τίτλου τον δριμύ σκωπτικό χαρακτήρα του κειμένου. Οι φράσεις που χρησιμοποιεί είναι παρμένες από το Αλφαβητάριο που χρησιμοποιούσαν στα σχολεία πριν το 1917, κατηγορώντας τους εμμέσως πλην σαφώς ότι επιχειρούν να γυρίσουν πίσω το σχολείο στην άκρα καθαρεύουσα και σε γλωσσικούς τύπους όπως «οι όφεις υΐζουσιν». (Μπάρτζης, 2015)

Τα επόμενα χρόνια χαρακτηρίζονται από μια έντονη πολιτική αστάθεια μέσα στην οποία ιδρύεται η Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδας (ΔΟΕ 1922) και καθιερώνεται η μετεκπαίδευση των δασκάλων. Η Μικρασιατική καταστροφή, η παραίτηση του βασιλιά Κωνσταντίνου, η διαδοχή του στην εξουσία από τον βασιλιά Γεώργιο τον Β΄, η δίκη των «έξι», η απομάκρυνση του Γεωργίου Β΄ από την κυβέρνηση του Βενιζέλου και η ανακήρυξη της Ελληνικής Δημοκρατίας από τον Αλέξανδρο Παπαναστασίου πραγματοποιούνται σε μια ταραγμένη διετία από το 1922 έως το 1924. Το 1927 η ΔΟΕ και ο Εκπαιδευτικός Όμιλος διασπώνται και εμφανίζονται πλέον ιδεολογικές αντιθέσεις μεταξύ «Αριστερών» και «Συντηρητικών» και αντίστοιχες διασπαστικές κινήσεις μέσα στα σωματεία, που είχαν στόχο να αναδιοργανώσουν την εκπαίδευση. (Μπάρτζης, 2015)

Μέσα στα επόμενα χρόνια και μέχρι το 1935, η πολιτική αστάθεια η οποία επικρατεί στην ελληνική πολιτική πραγματικότητα επιτρέπει στο χώρο των Αναγνωστικών την ανάδειξη της «χρυσής εποχής». Καθώς οι αλλαγές στο πολιτικό σκηνικό ήταν τόσο συχνές και ο εκάστοτε Υπουργός Παιδείας παρέμενε μόνο για ένα εξάμηνο ή χρόνο το πολύ, δεν είχαν τον απαιτούμενο χρόνο να ασχοληθούν με τα θέματα της παιδείας. Μέσα σε αυτό το κλίμα αναστάτωσης ο δημιουργοί Αναγνωστικών έμειναν ελεύθεροι να δημιουργούν. Οι συγγραφείς των βιβλίων είχαν πολλές ελευθερίες όσον αφορά τη σύνθεση των Αναγνωστικών, πραγματοποιούνταν συνεργασίες λογοτεχνών με εκπαιδευτικούς και με εκδότες που εξέδιδαν Αναγνωστικά και βιβλία μαθημάτων και τα πουλούσαν μέσω της αγοράς στα σχολεία (καθώς τα σχολικά βιβλία, τα αγόραζαν τότε οι μαθητές).

Πρακτικά τα Αναγνωστικά κατά τη διάρκεια όλης αυτής της περιόδου εκδίδονται από εκδοτικούς οίκους και διακινούνται ελεύθερα στην αγορά. Το μοναδικό καθήκον του κράτους ήταν να ελέγχει τη νομιμότητά τους και να τα

εγκρίνει. Ένας συγγραφέας συνεργαζόταν δηλαδή με έναν εκπαιδευτικό κάτω από τη στέγη ενός εκδοτικού οίκου, δημιουργώντας ένα Αναγνωστικό για μία τάξη του Δημοτικού, στη συνέχεια το πήγαιναν για έγκριση στο Υπουργείο. Εάν έπαιρνε την έγκριση, το βιβλίο τότε μπορούσε να μπει στα σχολεία και στη συνέχεια ήταν στην επιλογή του δασκάλου κάθε τάξης εάν θα το επέλεγαν για το μάθημα. Έτσι υπήρχαν πάρα πολλά Αναγνωστικά και δεν υπήρχε ένα κοινό βιβλίο για όλη την Ελλάδα.

2. Τα σχολικά εγχειρίδια κατά τον μεσοπόλεμο

Κατά τα παραγμένα χρόνια του μεσοπολέμου οι πολιτικές, κοινωνικές και πολιτισμικές αλλαγές που επήλθαν επηρέασαν άμεσα την παιδεία αλλά και την διαμόρφωση του εκπαιδευτικού συστήματος. Στην μεσοπολεμική γενιά δημιουργών, παρατηρείται απομάκρυνση από τους ακαδημαϊκούς, τους «μεγάλους» της προηγούμενης περιόδου.

Νέοι συγγραφείς όπως η Ρόζα Ιμβριώτη, η Μυρσίνη Κλεάνθους-Παπαδημητρίου, ο δημοσιογράφος Δημοσθένης Βουτυράς, ο παιδαγωγός Μιχάλης Παπαμαύρος, ο Αριστοτέλης Κουρτίδης, ο Γεώργιος Κονιδάρης, ο Νώντας Έλατος, ο Δημοσθένης Ανδρεάδης, ο Δημήτρης Ζήσης κ.α. εμφανίζονται πλέον κοντά σε ορισμένους παλαιούς ακαδημαϊκούς, όπως ήταν ο Νιρβάνας, ο Ξενόπουλος, ο Καρκαβίτσας και συνθέτουν τη νέα γενιά δημιουργών των Αναγνωστικών. (Μπάρτζης, 2015)

Μερικά από τα Αναγνωστικά της περιόδου είναι: «Τα καλά μαθήματα» για την Α' τάξη Δημοτικού, της Γαλάτειας Καζαντζάκη, το οποίο κυκλοφόρησε το 1928-1929 και ήταν η νεότερη δουλειά της συγγραφέως.

Για τη Β' τάξη του Δημοτικού «Ο καλός δρόμος» του Γρηγορίου Ξενόπουλου και του Γεώργιου Κονιδάρη, «Η ζωή του παιδιού» των Δ. Δούκα-Δ. Δεληπέτρου και Ρόζας Ιμβριώτη, «Ο κόσμος του παιδιού» (1932) των Δ. Δούκα και Δ. Δεληπέτρου, «Τα κρινολούλουδα» της Θεώνης Δρακοπούλου-Μυρτιώτισσας

Για την Γ' τάξη του Δημοτικού το 1924 κυκλοφορούσε το αλφαβητάρι «Ο ήλιος» του Νώντα Έλατου και του Δημοσθένη Βουτυρά, το οποίο έχει εμπνευστεί τον τίτλο του από το αντίστοιχο αλφαβητάρι «Ο ήλιος» το οποίο είχε εκδοθεί και κυκλοφορούσε το 1917, η «Οδύσσεια» του Μιλτιάδη Βρατσάνου το 1921, άλλη

«Οδύσσεια» του Δημοσθένους Ανδρεάδη το οποίο ήταν Αναγνωστικό της Γ΄ τάξης και «Τα παιδιά» έργο της Μυρσίνης Κλεάνθους και του Μιχάλη Παπαμαύρου, του γνωστού αριστερού παιδαγωγού (1924). (Μπάρτζης, 2015)

Για την Δ΄ τάξη του Δημοτικού υπήρξε το Αναγνωστικό «Το ραζακί από σταφύλι» των Ανδρέα Καρκαβίτσα και Νώντα Έλατου. Το βιβλίο αυτό κυκλοφόρησε το 1932, δέκα χρόνια μετά το θάνατο του Καρκαβίτσα, αλλά παρόλα αυτά φέρει το όνομά του, καθώς ο Νώντας Έλατος, καλός φίλος και συνεργάτης του, πήρε τα διηγήματά του, τα συντόμευσε και τα προσαρμοσε για παιδιά. Το 1934 ο γνωστός συγγραφέας Στρατής Μυριβήλης σε συνεργασία με τον παιδαγωγό Δημοσθένη Ανδρεάδη, εκδίδουν ένα καλαίσθητο Αναγνωστικό για την Δ΄ τάξη του Δημοτικού, με τίτλο «Στάθης Σταθάς».

Για την Ε΄ τάξη του Δημοτικού τα Αναγνωστικά που χρησιμοποιήθηκαν ήταν το «Αναγνωστικόν της καθαρευούσης» του Δημοσθένους Ανδρεάδου, «Ταξίδια» των Νιρβάνα-Ζήση-Δαμασκηνού και «Ο πύργος του Βοσπόρου» των Ανδρέα Ξενόπουλου, Αριστοτέλη Κουρτίδη και Γεράσιμου Κονιδάρη.

Για την Στ΄ τάξη του Δημοτικού τα «Παιδικά αναγνώσματα» του Παναγή Δημητράτου και «Βασανισμένα και δοξασμένα χρόνια» των Κουρτίδη και Κονιδάρη το οποίο περιέχει κυρίως θεματολογία από το '21. (Μπάρτζης, 2015)

Την ίδια περίοδο δημιουργείται η ανάγκη του ιδεολογικοπολιτικού ελέγχου της ελληνικής κοινωνίας εξαιτίας της ταχύτατης διάδοσης των αριστερών πεποιθήσεων, μετά τη ρωσική επανάσταση, αλλά και ακόμα περισσότερο μετά τη Μικρασιατική καταστροφή. Έτσι σε μεγάλο βαθμό, το έργο αυτό αναλαμβάνει να εκπληρώσει το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου, επαγγελλόμενο τη συντριβή του κουμμουνισμού. Συνεπώς καθιερώνεται η πολιτική του κρατικού μονοπωλίου των σχολικών βιβλίων με την ίδρυση του Οργανισμού Έκδοσης Σχολικών Βιβλίων το 1937. Με την οριστικοποίηση αυτής της απόφασης το σχολικό βιβλίο αντιμετωπίζεται πια ως ένα ισχυρό ιδεολογικό μέσο. (Μπουζάκης, 2011)

Άλλωστε, διαγράφεται ξεκάθαρα στην εισηγητική έκθεση που συνοδεύει το νόμο 952 του 1937, ο απώτερος σκοπός να χρησιμοποιηθεί το σχολικό βιβλίο για την ενίσχυση των επίσημων πολιτικών προσανατολισμών. *«εκ των σπουδαιοτέρων παραγόντων της αγωγής είναι και τα διδακτικά βιβλία, διότι αποτελούν κύριον μέσον*

δι' ου επιδρά το σχολείον επί του μαθητού και διότι εκφράζουν τας αντιλήψεις του Κράτους περί του σκοπού της αγωγής.» (Μπουζάκης, 2011)

Το πιο ενδεικτικό παράδειγμα μιας τόσο άμεσης ένταξης σχολικών βιβλίων στην υπηρεσία μιας πολιτικής ιδεολογίας και αρχής, αποτελεί η πρώτη σειρά Αναγνωστικών βιβλίων για τη δημοτική εκπαίδευση που εξέδωσε ο ΟΕΣΒ το 1939. Όλα τα «νέα» Αναγνωστικά απεικονίζουν στο εξώφυλλό τους μέλη της Εθνικής Οργανώσεως Νέων με τις στολές τους, ενώ στο εσωτερικό τους υπάρχουν ποικίλα προπαγανδιστικά κείμενα για την ΕΟΝ, με αναφορές στην 4^η Αυγούστου και στο τέλος παραθέματα από λόγους του ίδιου του Ιωάννη Μεταξά. Έτσι ο ΟΕΣΒ από την πρώτη κιόλας εκδοτική δραστηριότητα δεν κρύβει το λόγο της δημιουργίας του και τείνει να εξελιχθεί σε έναν υπολογίσιμο και δυνητικά αποτελεσματικό μηχανισμό πολιτικό-ιδεολογικού ελέγχου. (Ζ., 1999)

Τα κρινολούλουδα

Εικόνα 1 Εξώφυλλο της έκδοσης του 1948

Το Αναγνωστικό της Β΄ τάξης του Δημοτικού σχολείου με τίτλο «Κρινολούλουδα» εκδόθηκε το 1934 από τη βραβευμένη ποιήτρια Θεώνη Δρακοπούλου (Μυρτιώτισσα), τη συγγραφέα Αρσινόη Ταμπακοπούλου και την εικονογράφηση

επιμελήθηκε ο ζωγράφος Αντώνης Βώττης. Το Αναγνωστικό συντάχθηκε με βάση τον εκπαιδευτικό νόμο 5911 του 1933 του Υπουργού Παιδείας Γεωργίου Παπανδρέου τον οποίο ψήφισε η κυβέρνηση Τσαλδάρη. Σύμφωνα με τον νόμο αυτό, ο οποίος είχε ψηφισθεί στο πλαίσιο της δεύτερης εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης που επιχείρησε ο Βενιζέλος, της «Μεταρρύθμισης 1929-1932», η νέα προκήρυξη για την σύνταξη των Αναγνωστικών βιβλίων του Δημοτικού όριζε ως «σκοπό των σχολικών εγχειριδίων τη γλωσσική, καλαισθητική, θρησκευτική, εθνική και ηθική διαπαιδαγώγηση των παιδιών».

Το Αναγνωστικό χρησιμοποιήθηκε στην εκπαίδευση συνολικά επί δεκαπέντε χρόνια. Το 1937 και υπό το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου του Ιωάννη Μεταξά, ιδρύεται ο Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων, μέσα από τον οποίο ο δικτάτορας αποκτά τον έλεγχο των σχολικών βιβλίων με την κατάργηση του πολλαπλού βιβλίου. Καθώς όμως δεν προλαβαίνει να αντικαταστήσει τα ήδη υπάρχοντα εγχειρίδια με την νέα έναρξη του σχολικού έτους, στις 19 Σεπτεμβρίου 1937, διαβάζουμε στο Ελεύθερον Βήμα ότι τα βιβλία που πρόκειται να χρησιμοποιηθούν από τους μαθητές «*δέον να είνε εκδόσεως 1936*». Μια τέτοια κίνηση όμως δεν ήταν εφικτή και έτσι ακολούθησε η δημιουργία καταλόγου εγκεκριμένων βιβλίων, όπου ανάμεσα στα Αναγνωστικά της Β΄ Δημοτικού βρίσκονται τα «Κρινολούλουδα». Αν και ήταν βιβλίο που εκδόθηκε και χρησιμοποιήθηκε το 1924, διδασκόταν ακόμα την περίοδο του Εμφυλίου Πολέμου έως και το 1950.

Τα «Κρινολούλουδα» είναι ένα Αναγνωστικό το οποίο δεν επηρεάζεται από το συντηρητικό πνεύμα του εκπαιδευτικού νόμου του 1933 και όπως αναγγέλλει το Ελεύθερον Βήμα την Παρασκευή 28 Σεπτεμβρίου 1934 «*Είναι μια έκδοσις εξαιρετικώς ενδιαφέρουσα και από απόψεως περιεχομένου και από απόψεως καλλιτεχνικής εκτυπώσεως*». (1934)

Το βιβλίο είναι γραμμένο στη δημοτική γλώσσα για την οποία δυο εκπαιδευτικοί νόμοι, όπως και το καθεστώς του Μεταξά ήταν σύμφωνοι ότι θα πρέπει να χρησιμοποιείται στις πρώτες τάξεις του Δημοτικού. Οι δημιουργοί του Αναγνωστικού φαίνεται να κρατούν αποστάσεις από τις ηθικολογίες και τον ψυχρό διδακτισμό, γράφοντας ρεαλιστικές ιστορίες με αμεσότητα και παραστατικότητα. Αφηγούνται στους μαθητές ιστορίες της καθημερινής ζωής στην πόλη και στο χωριό,

προσφέροντας στα παιδιά την δυνατότητα να κατανοήσουν και να γνωρίσουν καλύτερα τη θεματολογία του βιβλίου. Έτσι δίνεται αφενός η δυνατότητα στους μαθητές να εμπλουτίσουν έμμεσα τα βιώματά τους και αφετέρου στους εκπαιδευτικούς ένα σύγχρονο και ελκυστικό ανάγνωσμα για την καλλιέργεια του κριτικού πνεύματος και την ηθική διαπαιδαγώγηση των μικρών παιδιών. (Λαμπρινή, 2013)

Το βιβλίο ακολουθεί τη ροή της διδακτέας ύλης της Β' τάξης του Δημοτικού. Αποτελείται από 56 κεφάλαια, εκ των οποίων τα 27 είναι ποιήματα και τα 31 αφηγήσεις. Ακολουθώντας το πέρας της σχολικής χρονιάς αναφέρει θέματα και γεγονότα, γνώριμα στην καθημερινότητα των παιδιών καθώς φαίνεται ιστορίες να ακολουθούν τη ροή της σχολικής χρονιάς. Με θέματα όπως οι καθημερινές συνήθειες των παιδιών, θρησκευτικές και λαϊκές γιορτές όπως τα Χριστούγεννα, το Πάσχα και οι Απόκριες, οι συντάκτες του σχολικού αυτού εγχειριδίου φαίνεται να κάνουν μια έξυπνη χρήση του φανταστικού χρόνου των ηρώων του βιβλίου και των παιδιών που το μελετάνε. Γίνεται χρήση τριτοπρόσωπης αφήγησης από τις συγγραφείς με αρκετούς διαλόγους ανάμεσα τους χαρακτήρες, ενώ δεν λείπουν αλληγορικές ιστορίες με ζώα και λουλούδια ως ήρωες.

Η Θεώνη Δρακοπούλου γεννήθηκε το 1885 στην Κωνσταντινούπολη και θεωρείται από τις σημαντικότερες γυναικείες φυσιογνωμίες στο χώρο της νεοελληνικής ποίησης. Κυρίως γνωστή ως Μυρτιώτισσα, η Θεώνη Δρακοπούλου αναγνωρίζεται από το έργο της στην ποίηση, το οποίο κυριαρχείται από έντονο λυρισμό, θίγοντας συχνά θέματα όπως η φύση αλλά και το δίπτυχο έρωτας-θάνατος. Τα έργα της αποτελούν σταθμό στον γυναικείο νεοελληνικό ποιητικό λόγο, με ποιήματα αμιγώς ερωτικά τα οποία συγκινούν με την γνησιότητα της λαϊκής ιδιοσυγκρασίας της. Το 1932 τιμήθηκε με κρατικά βραβεία ποίησης για τα «Δώρα της αγάπης» και το 1939 για τις «Κραυγές». Το 1930 κυκλοφόρησε μια δίτομη παιδική ανθολογία και μετέφρασε την «Μήδεια» του Ευριπίδη καθώς και ποιήματα της Άννας Ντε Νοάιγ (Anna, Comptesse Mathieu de Noailles).

Την εποχή εκείνη διακρίνεται έντονη επιρροή ανάμεσα στην πνευματική ελίτ. Ο λογοτεχνικός κύκλος της Μυρτιώτισσας αποτελούταν από τον Κωστή Παλαμά με τον οποίο διατηρούσε μακροχρόνια φιλική σχέση και ο οποίος την είχε κατατάξει στις νεορομαντικές ποιήτριες, τον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη, Άγγελο Σικελιανό και

Κωνσταντίνο Καβάφη τον οποίο γνώρισε το 1926 κατά τη διάρκεια ενός ταξιδιού της στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου. Ο ίδιος την αποκάλεσε «...σταυρωμένη ποιήτρια της αγάπης...». Επιπλέον διατηρούσε φιλικές σχέσεις με την Μαρία Πολυδούρη την οποία γνώρισε ένα χρόνο πριν το θάνατό της και η οποία της εμπιστεύτηκε προσωπικά της αντικείμενα και τα γράμματα του Κώστα Καρυωτάκη. Ο έρωτάς της για τον Λορέντζο Μαβίλη δεν έπαψε να αποτελεί έμπνευση για την ποίησή της, ακόμα και μετά τον θάνατό του, όπως φαίνεται στους στίχους του ποιήματός της «...Σ' αγαπώ δεν μπορώ τιποτ' άλλο να πω πιο βαθύ, πιο απλό, πιο μεγάλο...». Επίσης η σχέση της με τον συγγραφέα Γρηγόρη Ξενόπουλο ενέπνευσε την Θεώνη Δρακοπούλου να γράψει μια σειρά από ερωτικά ποιήματα και ερωτικές επιστολές, ενώ ο ίδιος έχει περιλάβει αποσπάσματα από τις επιστολές της στο βιβλίο του «Μυστικοί Αρραβώνες». Κεντρικός ήρωας της ιστορίας είναι ο ίδιος ο συγγραφέας, και η ηρωίδα -η Θάλεια- δεν ήταν άλλη από την Θεώνη Δρακοπούλου.

Μελετώντας το Αναγνωστικό «Κρिनολούλουδα», διακρίνει κανείς τις θεματολογίες χωρισμένες στα επιμέρους κεφάλαια. Με έμμεσο τρόπο οι συγγραφείς του βιβλίου το έχουν χωρίσει σε ενότητες στις οποίες θίγουν τα αντίστοιχα θέματα.

1^η Ενότητα Προσευχές

Ξεκινώντας από την πρώτη ενότητα, οι συγγραφείς του βιβλίου μας εισάγουν με ένα μικρό ποίημα, την «Πρωινή προσευχή», το οποίο αποτελείται από τέσσερεις στροφές με πλεκτική ομοιοκαταληξία.

*Με τη γλυκιάν αυγούλα
χαρούμενα ζυπνώ
και στέλνω προσευχούλα
θερμή στον ουρανό.

Αζίωσε με, Θε μου,
ναμαι καλό παιδί
και πάντα χάριζέ μου
χαρά και προκοπή.

Θέ μου, σαν τα πουλάκια
χαρούμενα να ζώ*

*και τ' άλλα τα παιδάκια
πολύ να τ' αγαπώ.*

*Και στέλνε μου από πάω
τη χάρη σου κι ευχή
να σ' έχω σ' ό,τι κάνω
προστάτη και σκεπή.*

((Μυρτιώτισσα) Α. Τ., 1. Πρωινή Προσευχή, 1947)

Αμέσως μετά το ποίημα αυτό ακολουθεί το δεύτερο μέρος της ενότητας με τίτλο «*Η προσευχή της Κατινίτσας*», όπου γνωρίζουμε τον πρώτο από τους πολλούς ήρωες των διηγημάτων του βιβλίου. Η Κατινίτσα είναι ένα μικρό κοριτσάκι το οποίο κάθε βράδυ πριν κοιμηθεί λέει την προσευχή της, όμως καμιά φορά εξαιτίας της νύστας της ξεχνάει να την πει ή την λέει λάθος. Τότε η γιαγιά της την μαλώνει λέγοντάς της ότι η Παναγία την κοιτάζει από ψηλά και θα την τιμωρήσει γι' αυτή την απεισκευσία της. Έτσι, όποτε ξεχνά να πει την προσευχή της, την επόμενη μέρα είναι ζωνηρό παιδί και η μητέρα της την τιμωρεί και δεν της δίνει φρούτο. Η Κατινίτσα καταλήγει με αυτόν τον τρόπο να μετανιώνει και να κάνει την προσευχή της το επόμενο βράδυ, έτσι ώστε να την βοηθήσει η Παναγία να είναι καλό κορίτσι και να μην την ξανατιμωρήσει η μαμά της.

Μέσα από αυτήν την πολύ σύντομη αφήγηση εντοπίζουμε θέματα από την καθημερινότητα των παιδιών της εποχής όπως η πρωινή προσευχή και η τιμωρία. Μέσα από το κείμενο φαίνεται το μοντέλο της οικογένειας εκείνης της εποχής -το εκτεταμένο- στο οποίο συνυπάρχουν όλα τα μέλη της οικογένειας σε ένα σπίτι, καθώς και τα γηραιότερα και κατέχουν όλοι από έναν ρόλο. Θρησκευτικά θέματα είναι εμφανή από το πρώτο κίβλας κομμάτι του βιβλίου, με αναφορές στην προσευχή και την Παναγία, καθώς η πίστη στα χριστιανικά ιδεώδη είναι έντονα εκείνη την εποχή. Η τιμωρία, που σήμερα θεωρείται αντιπαιδαγωγικός τρόπος προσέγγισης, την εποχή που γράφεται το βιβλίο χρησιμοποιείται πολύ και ως τρόπος εκφοβισμού αλλά και νουθέτησης των παιδιών. «*Η μαμά την μαλώνει και στο τραπέζι δεν της δίνουν φρούτο. Φυσικά! Δεν έκαμε την προσευχή της, δεν την παρακάλεσε την Παναγίτσα να τη βοηθήσει! Πώς μπορεί λοιπόν να είναι φρόνιμο κορίτσι;*» ((Μυρτιώτισσα) Α. Τ., Η προσευχή της Κατινίτσας, 1947, σ. 8)

Στη συνέχεια ακολουθεί ένα ακόμα ποίημα σε μορφή προσευχής η «Βραδινή προσευχή», το οποίο αποτελείται από τέσσερις στροφές και πλεκτή ομοιοκαταληξία και εδώ φυσικά είναι ξεκάθαρο το θρησκευτικό στοιχείο. Με αυτόν τον τρόπο οι δημιουργοί κλείνουν την πρώτη “ενότητα” του βιβλίου στο οποίο μας παρουσιάζουν μικρές ευχάριστες προσευχές για τα παιδιά, την σημασία της πίστης και της ευλάβειας.

*Πριν πέσω να πλαγιάσω
Θεέ μου, Σε παρακαλώ,
να δώσεις να περάσω
τη νύχτα με καλό.*

*Τον άγγελό Σου πάλι
στείλε μου από ψηλά,
ναρθή στο προσκεφάλι
πιστά να με φυλά.*

*Όταν εγώ κοιμάμαι,
στο πλάι μου ν’ αγρυπνά
κι έτσι να μη φοβάμαι
τα σκότη τα πυκνά.*

*Και σ’ όλη Σου την πλάση
κι όπου καλό παιδί,
στείλε να το σκεπάσει
τη στοργική Σου ευχή.*

((Μυρτιώτισσα) Α. Τ., 3. Βραδινή προσευχή, 1947)

2^η Ενότητα Οικογένεια

Στη δεύτερη ενότητα του βιβλίου οι συγγραφείς ασχολούνται με το θέμα της οικογένειας. Στο τέταρτο κεφάλαιο με τίτλο «*Η μάνα*» γνωρίζουμε την Μαρίκα, τη Νίτσα και τον Μίμη, τα τρία αδερφάκια. Οι τρεις ήρωες της ιστορίας μας παίζουν σε ένα δωμάτιο του σπιτιού με τα παιχνίδια τους όμως κάτι φαίνεται να τους απασχολεί. Μέσα από έναν σύντομο και έξυπνα δομημένο διάλογο ανάμεσα στα παιδιά, ο αναγνώστης ενημερώνεται ότι η μητέρα είναι άρρωστη και αυτό τα στεναχωρεί πολύ.

Έτσι τα μικρά παιδιά αποφασίζουν να βοηθήσουν την μητέρα τους να γίνει καλά προτείνοντας ιδέες όπως το τάμα. Καθώς όμως είναι παιδιά, δεν έχουν λεφτά για να δώσουν στο τάμα κι έτσι αποφασίζουν να πουλήσουν τα παιχνίδια τους. Την ίδια στιγμή τη συζήτησή τους διακόπτει ο πατέρας τους, ο οποίος βαθύτατα συγκινημένος από την σκέψη αυτή των παιδιών τους, τους λέει ότι δεν χρειάζεται να πουλήσουν τα παιχνίδια τους για να κάνουν τάμα στην Παναγία για να γίνει καλά η μαμά τους. «*Η Παναγιά, που βρίσκεται παντού, σας άκουσε και κατάλαβε τον πόνο σας. Θα τη γιατρέψει τη μαμά σας. Μα σ' αυτό θα βοηθήσει και η αγάπη που της έχετε. Γιατί η αγάπη είναι η μεγαλύτερη δύναμη που υπάρχει στον άνθρωπο.*» ((Μυρτιώτισσα) Α. Τ., 1947, σ. 11)

Και σε αυτό το κομμάτι είναι εμφανές το χριστιανικό στοιχείο με την αναφορά των παιδιών στο τάμα, όμως μεγαλύτερη έμφαση δίνεται στη σημασία της οικογένειας και της αγάπης. Τα παιδιά που παίζουν αγαπημένα κι έχουν μια κοινή στεναχώρια, την αρρώστια της μητέρας τους, αλλά και η εμφάνιση του πατέρα - αρχηγού- ο οποίος τα παρηγορεί και τα συμβουλεύει, όλα αυτά είναι στοιχεία της οικογενειακής αγάπης. Η αφοσίωση και η αγάπη των παιδιών προς τη μητέρα τους προβάλλουν πρότυπο της αρμονικής οικογένειας στην οποία τα προβλήματα του ενός αποτελούν πρόβλημα όλων.

Ακολουθεί ένα ποίημα με τίτλο «*Η μάνα*» το οποίο αποτελείται από δέκα στροφές με δυο ομοιοκατάληκτους στίχους η κάθε μια.

*Σ' αυτό τον κόσμο το μεγάλο
σαν την μανούλα μου είναι άλλο;

Ξυπνώ κι ως να τη δω μπροστά μου,
τικ-τακ, τικ-τακ, χτυπά η καρδιά μου.

Σαν έρθη, αμέσως ησυχάζω,
πετιέμαι ορθή, την αγκαλιάζω

Το κρύο νερό πως με ζεσταίνει,
όταν το χέρι της με πλένει!

Και τι απαλά που με χτενίζει,
με ντύνει και με συγυρίζει!*

*Ποτέ δεν είδα να θυμώνη,
πάντα μ' αγάπη με μαλώνει.*

*Το γάλα που μου φέρνει πίνω,
μα και στο γάτο λίγο δίνω .*

*Σα φτάνει η ώρα του σχολειού μου,
φωνάζω χαίρε του σπιτιού μου.*

*Διαβάζω, λέω το μάθημά μου,
μα είν' η μανούλα μακριά μου.*

*Κι όλο η καρδιά τικ τακ μου κάνει,
το μεσημέρι ως να σημάνη.*

((Μυρτιώτισσα) Α. Τ., 4. Η μάνα, 1947, σ. 11)

Η ενότητα κλείνει με το διήγημα με τίτλο «Τα αγαπημένα αδερφάκια». Ο Κωστάκης και η Λέλα θα πήγαιναν για περίπατο με τον πατέρα τους. Χαρούμενος ο Κωστάκης χοροπηδά μέσα στην τραπεζαρία όταν ξαφνικά σκοντάφτει και σπάει ένα μεγάλο ανθοδοχείο. Την στιγμή που η Λέλα τρέχει για να βοηθήσει τον αδερφό της να τα μαζέψει, μπαίνει μέσα ο πατέρας και μαλώνει το μικρό κορίτσι για την απροσεξία της, στερώντας της την εκδρομή. Ο Κωστάκης όμως που έφταιγε στην πραγματικότητα, αμέσως υπερασπίζεται την αδερφή του και παραδέχεται ότι αυτός φταίει που έσπασε το βάζο. Έτσι ο πατέρας αναγνωρίζοντας την ειλικρίνεια και την ταπεινοφροσύνη τους, τα αγκαλιάζει και αποφασίζει ότι θα πάνε και οι δυο μαζί του στον περίπατο, καθώς κανένας από τους δυο δεν αξίζει να τιμωρηθούν αφού είναι καλά παιδιά.

Μέσα από αυτό το μικρό διήγημα προβάλλεται η ενότητα της οικογένειας και η δυναμική πατρική φιγούρα της εποχής. Αξίες όπως η ειλικρίνεια, η αγάπη, το θάρρος και η συγχώρεση είναι έντονες σε αυτό το κομμάτι του βιβλίου. Με έμμεσο τρόπο λοιπόν οι συγγραφείς προβάλλουν σημαντικά νοήματα για τα μικρά παιδιά. Επιπλέον η τιμωρία εμφανίζεται γι' ακόμα μια φορά ως τρόπος νουθεσίας των παιδιών. Παρουσιάζεται ο πατέρας τιμωρός αλλά και ο πατέρας που συγχωρεί και αγαπά τα παιδιά του. «Απρόσεκτη, έσπασες το ανθοδοχείο, και δε μιλάς κιόλας! Θα καθίσεις λοιπόν σπίτι, να μάθης άλλη φορά να προσέχης περισσότερο.» , «Θαρθήτε κι οι δυο μαζί μου, γιατί κι οι δυό σας είστε καλά παιδιά. Εσύ, Λέλα, γιατί χωρίς

παράπονο δέχτηκες να στερηθής για χάρη του αδερφού σου. Κι εσύ, Κωστάκη, γιατί δεν καταδέχτηκες να κρύψεις το σφάλμα σου. Ελάτε να με φιλήσετε και πάμε.» (Αρσινόη Ταμπακοπούλου, 1947, σ. 19)

3^η ενότητα Η αξία της καθαριότητας

Η επόμενη ενότητα ξεκινά με το διήγημα «Το παράπονο της Μαρίκας». Η Μαρίκα είναι ένα πολύ καλό κορίτσι το οποίο αγαπά πολύ τους φίλους, όμως αυτοί δεν την παίζουν, καθώς η Μαρίκα έχει ένα μεγάλο ελάττωμα, είναι πάντα βρώμικη. Τα παιχνίδια της, τα βιβλία της, τα ρούχα της, τα μαλλιά της, όλα είναι βρώμικα και γι' αυτό το λόγο κανένας δεν θέλει να παίζει μαζί της και παρά το γεγονός ότι είναι καλή μαθήτρια δεν παίρνει κάλους βαθμούς στην καλλιγραφία επειδή τα τετράδιά της είναι γεμάτα μελάνι. « *Τι άσκημη που φαίνεται τώρα! Τα φορέματά της είναι γεμάτα χρώματα και τα μάγουλά της σκονισμένα και ιδρωμένα. Τα μαλλιά της είναι σαν κουβάρι από κλωστές μπερδεμένες. Τα παπούτσια της είναι φορτωμένα από λάσπη*» ((Μυρτιώτισσα) Τ. Α., 7. Το παράπονο της Μαρίκας, 1947, σ. 21) Μέσα από αυτή τη μικρή ιστορία οι συγγραφείς κάνουν αναφορά στην αξία της καθαριότητας και της τάξης που πρέπει να έχουν τα μικρά παιδιά κάνοντας τη σύνδεση ότι όποιος δεν είναι καθαρός, δεν θα έχει φίλους.

Στην ίδια θεματολογία ακολουθεί και το επόμενο διήγημα με τίτλο «Το μάθημα που κάνουν τα λουλούδια». Δίνοντας ζωή στα λουλούδια οι συγγραφείς “ψιθυρίζουν” στα αυτιά των παιδιών το μυστικό της ομορφιάς τους, το οποίο δεν είναι άλλο παρά το καθαρό νερό και ο ήλιος. «*Γι' αυτό, αν θέλετε και σεις να κάμετε ροδοκόκκινα μάγουλα, να ζήτε όσο μπορείτε περισσότερο έξω, στον καθαρό αέρα και στον ήλιο, να λούζετε όλο σας το σώμα με το καθαρό νερό.*» ((Μυρτιώτισσα) Τ. Α., 8. Το μάθημα που κάνουν τα λουλούδια, 1947, σ. 25)

Το θέμα της σωματικής υγιεινής θίγει και το επόμενο ποίημα της ενότητας με τίτλο «Το λουτρό», το οποίο αποτελείται από πέντε στροφές με δυο ομοιοκατάληκτους στίχους, η κάθε μια και έναν επιπλέον στίχο με το χαρακτηριστικό «πλίτς, πλάτς!» που επαναλαμβάνεται ως τρίτος στίχος σε όλο το ποίημα. Αυτή η επανάληψη του ήχου καθιστά το ποίημα πιο μουσικό και προσιτό στους μικρούς αναγνώστες. Εξάλλου στόχος του Αναγνώσματος είναι η διδασχία των συγκεκριμένων θεμάτων μέσα από ευχάριστους τρόπους, κατάλληλους για παιδιά της Δευτέρας Δημοτικού.

*Μες στου λουτρού μας το νερό
κολύμπι αρχίησα γερό,
πλίτς, πλάτς!*

*Βουτάω δω, πετιέμαι κει
και τη φοβίζω την Κική,
πλίτς, πλάτς!*

*Είμ' ένα ψάρι τρομερό,
που ξεπροβάλλει απ' τον αφρό,
πλίτς, πλάτς!*

*Τι με κοιτάζεις κι απορείς;
Έλα και πιάσε με αν μπορής,
πλίτς, πλάτς!*

*Βουτάω δω, πετιέμαι κει,
χα,χα,χα! Τοστριψε η Κική!
Πλίτς, πλάτς!*

(Ταμπακοπούλου Αρσινόη, 9. Το λουτρό, 1947, σ. 27)

4^η ενότητα Η Κυριακή

Η επόμενη ενότητα ξεκινά με το διήγημα «Η Κυριακή» στο οποίο πρωταγωνιστές είναι ο Γιάννης, ο Μίμης, η Ελενίτσα και η μητέρα. Πηγαίνουν όλοι μαζί στην εκκλησία για να παρακολουθήσουν την Κυριακάτικη λειτουργία όπου τα παιδιά με ευλάβεια περιεργάζονται το χώρο γύρω τους και τις αγιογραφίες κατά μήκος της εκκλησίας. Στο σημείο αυτό δίνεται η δυνατότητα στις συγγραφείς να γίνουν πιο λεπτομερείς και να περιγράψουν με ζωντάνια μέσα από τα μάτια των παιδιών τις εικόνες που βλέπουν γύρω τους. Χρησιμοποιώντας περισσότερους επιθετικούς προσδιορισμούς απ' ό,τι στα υπόλοιπα διηγήματα του βιβλίου, δίνουν ζωή στη φαντασία του αναγνώστη «*Τα παιδιά θαυμάζουν τους κρυστάλλινους πολυελαίους, τους χρυσοστολισμένους με τα πολλά τους κεριά, που δεν χορταίνουν να τους βλέπουν, κάθε φορά που έρχονται στην εκκλησία. Καμαρώνουν και τ' ασημένια καντήλια, που κρέμονται ανάμεσα μπροστά στο εικονοστάσι. Όλη η εκκλησία μοσκομυρίζει απ' το λιβάνι!*» (Ταμπακοπούλου Αρσινόη, 10. Κυριακή, 1947, σ. 29) Η θρησκευτική

αναφορά είναι ολοφάνερη σε αυτό το μέρος του διηγήματος καθώς αναφέρεται στην παρακολούθηση της Κυριακάτικης λειτουργίας.

Στη συνέχεια όμως το θέμα του διηγήματος αλλάζει και από τις γλαφυρές εικόνες του εσωτερικού της εκκλησίας μάς μεταφέρει στον εξωτερικό χώρο όπου τα παιδιά πηγαίνουν στον κουλουρά για να αγοράσουν κουλούρια. Ακολουθεί ένας διάλογος ο οποίος θα διακόψει την αφήγηση και μέσα από τον οποίο πληροφορούμαστε ότι η Ελενίτσα δεν θέλει να αγοράσει κουλούρι, αλλά προτιμά να κρατήσει τα λεφτά της για κάποιον άλλο λόγο τον οποίο ντρέπεται να παραδεχτεί. Μόλις φτάνουν σπίτι βλέπουν την Ελενίτσα να δίνει τα λεφτά της σε ένα φτωχό παιδάκι και τα αγόρια συζητούν με τη μαμά για το εάν αυτό που έκανε η αδερφή τους είναι καλό ή κακό. Η μητέρα ρωτά την Ελενίτσα εάν αυτός ήταν ο λόγος για τον οποίο δεν αγόρασε το κουλούρι της, αλλά εκείνη φοβισμένη σκέφτεται ότι ίσως έχει κάνει κάτι κακό και θα πρέπει να τιμωρηθεί γι' αυτό. Τότε η μητέρα της τη συγχαίρει για την καλή της πράξη και αποδοκιμάζει τα αγόρια για τα αρνητικά τους σχόλια προς την αδερφή τους. Μέσα από αυτό το κείμενο θίγεται το θέμα της φιλανθρωπίας και της προσφοράς στο συνάνθρωπο. Η επιλογή του παιδιού να κάνει μια τέτοια ανιδιοτελή πράξη επικροτείται από την μητέρα της, η οποία δείχνει συμπόνια και αγάπη. Τονίζεται η αξία της αλληλοβοήθειας και της ταπεινοφροσύνης.

Παρά το γεγονός ότι ένα τόσο μικρό διήγημα όπως αυτό χωρίζεται σε δύο ευδιάκριτα μέρη, το πρώτο μέρος στον εσωτερικό χώρο με τις έντονες περιγραφές και τις γλαφυρές εικόνες και το δεύτερο μέρος στον εξωτερικό χώρο με τον διάλογο και την αμεσότητα του λόγου, υπάρχει ένα κοινό στοιχείο. Είναι εμφανής η σύνδεση του χριστιανισμού-εκκλησίας με την φιλανθρωπία και την αγάπη για το πλησίον. Δεν είναι τυχαία η επιλογή των συγγραφέων να συνδυάσουν αυτά τα δυο θέματα καθώς με αυτόν τον τρόπο παρουσιάζουν το “ολοκληρωμένο πακέτο” του καλού παιδιού. Ένα καλό ταπεινό παιδί, το οποίο ξεκίνησε από το σπίτι, καθαρό και καλοντυμένο για να πάει στην εκκλησία με την οικογένειά του. Εκεί κάθισε ήσυχο και κοιτούσε με θαυμασμό τον Παντοκράτορα στο θόλο, ο οποίος φανταζόταν ότι της χαμογελούσε. Το ίδιο παιδί βγαίνοντας από την εκκλησία δρα φιλανθρωπικά με ταπεινοφροσύνη.

Την ίδια θεματολογία ακολουθεί και το ομώνυμο ποίημα «Κυριακή», το οποίο αποτελείται από τέσσερις στροφές με τέσσερις στίχους οι κάθε με πλεκτή ομοιοκαταληξία.

*Τ' αστέρια μόλις είχαν δύσει
κι άρχισε ένα πουλί να κελαηδή.
Ποιόν νάθελε να χαιρετίσει
από το καταπράσινο κλαδί;*

*Πάνω απ' τη στέγη μας λυγούσαν
του περιβολιού τριγύρω τα δέντρα,
σαν κάποιονε να χαιρετούσαν
κι όλο κοιτάζαν πέρα στα μακριά.*

*Σα στο χορό τα κοπελούδια,
γορτιάτικη είχαν όλα φορεσιά
και καμαρώναν τα λουλούδια,
με τα μαργαριτάρια στα μαλλιά.*

*Τότε τους είπα: Ε! σεις, μικρούλια
τι μου στολίζεστε τόσο πολύ;
«Σιωπή!» μου γνέψαν τα ζουμπούλια,
«Τι, δεν το ξέρεις πουναι Κυριακή;»*

(Ταμπακοπούλου Αρσινόη, 11. Κυριακή, 1947, σ. 34)

5^η ενότητα Αξίες και Επαγγέλματα

Στην επόμενη ενότητα μπαίνουμε στη θεματολογία της εργασίας. Στο σημείο αυτό τα προηγούμενα θέματα, όπως αυτό της καθαριότητας αρχίζουν και επαναλαμβάνονται. Το διήγημα με τίτλο «Οι καλύτεροι εργάτες» αναφέρεται στα πέντε δάχτυλα του ανθρώπινου χεριού. Δίνοντας ζωή στα ανθρώπινα δάχτυλα τα παιδιά μαθαίνουν τις ονομασίες τους (Μέγας δάκτυλος, Δείκτης, Μεσαίος, Παράμεσος και Μικρός) αλλά και τις ιδιότητές τους. Αναφέρεται για παράδειγμα η κακή συνήθεια του Δείκτη να δείχνει συνεχώς, διδάσκοντας έτσι στα παιδιά τους καλούς τρόπους συμπεριφοράς και πως είναι αγένεια να δείχνουμε τους άλλους. Επιπλέον οι συγγραφείς θίγουν γι' ακόμα μια φορά το θέμα της σωματικής υγιεινής -όπως προαναφέρθηκε- με την πρόταση «*Πέντε δαχτυλάκια, που έχουν τα νυχάκια τους κομμένα και καθαρά*». Τα προσωποποιημένα δάχτυλα κάθονται σε ένα σπιτάκι και ξαφνικά πεινάνε. Μέσα από ένα σύντομο διάλογο ανάμεσά τους καταλήγουν στο ότι για να φάνε θα πρέπει πρώτα να εργαστούν όλα μαζί. Τονίζεται έτσι η ανάγκη των ανθρώπων για εργασία, καθώς

χωρίς αυτή δεν μπορεί να έχει τα αγαθά που χρειάζεται. «Κουράζονται, υποφέρουν, πληγώνονται, λερώνονται, κάνουν ρόζους, μα δουλεύουν πάντα. Μας τρέφουν, μας ντύνουν, μας χτίζουν σπίτια, μας διασκεδάζουν, μας γιατρεύουν.» (Ταμπακοπούλου Αρσινόη, 12. Οι καλύτεροι εργάτες, 1947)

Συνεχίζοντας στην ίδια θεματολογία ακολουθούν δυο ποιήματα αρκετά διαφορετικά μεταξύ τους. Το πρώτο με τίτλο «Το χέρι» αποτελείται από έξι στροφές με τέσσερεις στίχους η κάθε μία. Αναφέρεται στα ανθρώπινα χέρια και την αξία τους για τον άνθρωπο. Μέσα σε ένα τόσο σύντομο ποίημα η ποιήτρια κατάφερε να συμπτύξει όλες τις προηγούμενες θεματολογίες με τις οποίες ασχολήθηκε, καθαριότητα, φιλανθρωπία, οικογένεια και θρησκεία.

Πρώτα απ' όλα πρέπει,
σαν τα κρύα νερά,
του παιδιού τα χέρια,
νάσαι καθαρά

Όμως και τα νύχια,
σαν τριανταφυλλιάς
νάσαι μπουμπούκια,
που όλα ανθούν μεμιάς.

Πάντα αυτό το χέρι
που ειν' έτσι απαλό,
καθραρό, δροσάτο,
θάναι και καλό.

Με χαρά θα δίνη
στα φτωχά παιδιά
κάτι απ' την τσεπούλα,
που έχει στην ποδιά.

Πότε κουλουράκια
που έβαλε η μαμά,
πότε δεκαρούλες
απ' τον κουμπαρά

Τέτοιο ένα χεράκι
αχ, τι θησαυρός!
Τ' αγαπάει ο κόσμος,
το ευλογεί ο Θεός.

(Ταμπακοπούλου Αρσινόη, 13. Το χέρι, 1947)

Το επόμενο ποίημα με τίτλο «Οι τέχνες αποτελείται από πέντε στροφές με έξι στίχους η κάθε μια και αναφέρεται στην σημασία των επαγγελμάτων. Τα επαγγέλματα τα οποία αναφέρονται είναι αυτά του αγρότη, του φούρναρη, του ξυλοκόπου, του καρβουνιάρη, του ράφτη και του τσαγκάρη.

*Δίχως το χωριάτη
θαχαμε σταράκι;
Απ' το στάχυ βγαίνει
το γλυκό τ' αλεύρι,
που το παίρνει η μάνα
και ψωμί ζυμώνει.*

*Κι όλοι θα πεθάνουν,
όλοι από την πείνα,
το χωράφι αν πάψη
ο σκαφτιάς να οργώνει*

*Δίχως το φούρναρη
θαχαμε καρβέλια;
Δίχως ξυλοκόπο
-βασιλιά του δάσους-
και χωρίς δοκάρια,
πως θε να χτιζόταν
τ' αρχοντοπαλάτι,
πως το καλυβάκι;
Μήτε ο σκύλος θάχε
ζύλινο σπιτάκι.*

Πού θε να κοιμόσουν,
πες μου, δίχως σπίτι;
Έχει τόση γλύκα
η σπιτίσια ζέστη,
σαν μαζεύοντ' όλοι
γύρω στο τραπέζι!

Μα και πάλι, πές μου,
δίχως καρβουνιάρη
θάβραζεν η σούπα,
στη φωτιά που παίζει;

Δίχως τις υφάντρες
ρούχο θα γινόταν;
Μα και κείνο πρέπει
ράφτης να το ράψη!
Σα θαρθή ο χειμώνας
κι ο βοριάς σφυρίζει,
δίχως πανωφόρι
πως θα βγαίνουμ' έξω,
που παγώνει η μύτη
κι όλο κοκκινίζει;

Κάθε τέχνη αξίζει
Να την αγαπούμε
Μας χρειάζοντ' όμοια
ο σκαφτιάς κι ο ράφτης
κι όμοια μας δουλεύει
κι ο φτωχός τσαγκάρης.
Ναι, καμιά δεν πρέπει
να καταφρονούμε.
Απ' αυτές τις τέχνες
όλοι εμείς δε ζούμε;

(Ταμπακοπούλου Αρσινόη, 14. Οι τέχνες, 1947)

Στη συνέχεια συναντάμε το διήγημα με τίτλο «Ο μικρός λοχαγός» του οποίου ήρωες της ιστορίας είναι ο Δημητράκης, ο Περικλής, ο Γιώργος, ο Κωστάκης και η μητέρα. Σε αυτήν την ιστορία ο Δημητράκης έχει τη γιορτή του και γι' αυτό ο πατέρας του, του χάρισε ένα πηλήκιο με χρυσά γαλόνια. Οι φίλοι του τον επισκέπτονται για να του ευχηθούν και ξεκινούν όλοι μαζί να παίζουν τους στρατιώτες, όταν ξαφνικά ο Δημητράκης σκοντάφτει σε μία πέτρα και χτυπά το γόνατό του. Οι φίλοι του τρέχουν να τον παρηγορήσουν, καθώς ήταν έτοιμος να βάλει τα κλάματα λέγοντάς του ότι τώρα θα φαίνεται σαν αληθινός στρατιώτης και πως θα πρέπει να φέρεται σαν άντρας. Η μητέρα του τρέχει γρήγορα μόλις συνειδητοποιεί ότι είχε χτυπήσει, τον παίρνει στην αγκαλιά της και στη συνέχεια του καθαρίζει την πληγή και τον συγχαίρει που δεν έκλαψε.

Η ιστορία εκτυλίσσεται με συνεχείς αφηγήσεις και διαλόγους ανάμεσα στα πρόσωπα θέλοντας να τονίσει τη σημασία της ψυχικής δύναμης και της εγκράτειας που πρέπει να έχει ένας άντρας. «Οι στρατιώτες δεν κλαίνε ποτέ, ούτε οι λοχαγοί...» Η εικόνα του δυνατού άντρα, ο οποίος δεν πονάει και δεν κλαίει είναι πολύ σημαντική για την κοινωνία της εποχής. Σύμφωνα με τα αντρικά πρότυπα ο μικρός μας ήρωας δεν έπρεπε να δείξει ότι είναι ευάλωτος, όχι μόνο εξαιτίας του φύλου του αλλά και λόγω του αξιώματος που εξέφραζε του πηλήκιο που φορούσε. Σε μια εποχή όπως αυτή στην οποία γράφτηκε το Αναγνωστικό, οι συμβολισμοί αυτοί είναι πολύ σημαντικοί. Ο αδύναμος, χτυπημένος στρατιώτης ο οποίος δεν πρέπει να δείξει την αδυναμία του και η μητέρα (πατρίδα) η οποία τον αγκαλιάζει, τον περιποιείται και τον παινεύει για την ανδρεία του.

Ακολουθεί ένα ποίημα με τίτλο «Ο στρατηγός και τα ζαχαρωτά» το οποίο αποτελείται από πέντε στροφές με τέσσερεις στίχους η κάθε μία. Σε κάθε στροφή υπάρχει ομοιοκαταληξία μονάχα ανάμεσα στον δεύτερο και στον τρίτο στίχο, ενώ φαίνεται ο τελευταίος στίχος της κάθε στροφής να ομοιοκαταληκτεί με τον τελευταίο της επόμενης.

*Τον Τάκη του κάμανε για δώρο
ένα σπαθί κι ένα τουφέκι
και σα στρατάρχης τώρα στέκει
κι όλο τον κόσμο απειλεί.*

*Φορεί στον ώμο το τουφέκι
και το σπαθί στη μέση ζώνει,
τα γειτονόπουλα μαζώνει
και τα γυμνάζει στην αυλή.*

*Με το σπαθί γυμνό στο χέρι
προστάγματα άγρια τους δίνει...
Μα άξαφνα κάποιον διακρίνει
σοκολατάκια να κρατά.*

*-Ε, ψιτ! Στρατιώτη! Του φωνάζει
πλησίασέ μας ένα βήμα
(μπρος μου να κάνης και το σχήμα)
και δος μου τα μισά απ' αυτά!*

*-Θα στάδινα, μα, στρατηγέ μου,
φοράς σπαθί...για συλλογίσου!
Ταιριάζει στην υπόληψή σου
να τρως και 'συ ζαχαρωτά;*

(Ταμπακοπούλου Αρσινόη, 16. Ο στρατηγός και τα ζαχαρωτά, 1947)

6^η ενότητα Εναλλαγή των εποχών-το φθινόπωρο

Στη συνέχεια του Αναγνωστικού, συναντάμε ακόμα ένα διήγημα του οποίου οι ήρωες αυτή τη φορά δεν είναι μικρά παιδιά αλλά πουλιά. «Το σχολείο των πουλιών» μας διηγείται την ιστορία μιας τάξης, της οποίας οι μαθητές και ο δάσκαλος δεν θα μπορούσαν φυσικά να είναι άλλοι, παρά μόνο πουλιά. Μέσα από αυτήν τη σύντομη αφήγηση τα παιδιά μαθαίνουν για τα πτηνά και εισάγονται στην επόμενη ενότητα η οποία ασχολείται με την αλλαγή των εποχών και πιο συγκεκριμένα το φθινόπωρο.

Το 18^ο διήγημα με τίτλο «Φθινόπωρο» είναι μια σύντομη αφήγηση της ιστορίας του Θανάση και της Ευγενούλας. Τα δυο αδέρφια ξεκινούν μια φθινοπωρινή μέρα να μαζέψουν ξερά φύλλα για την κατσικούλα τους, όπως ακριβώς τους ζήτησε η μητέρα τους. Ακολουθεί ένας σύντομος διάλογος ανάμεσα στα δυο παιδιά τα οποία συζητούν για το εάν θα πρέπει να μαζέψουν σαλιγκάρια, καθώς δεν γνωρίζουν ποια είναι δηλητηριώδη και ποια όχι. Με αυτή την αρκετά σύντομη ιστορία, οι συγγραφείς μας περιγράφουν με ζωντάνια και γλαφυρότητα φθινοπωρινές εικόνες από ένα

βουκολικό τοπίο. Από το σκηνικό της πόλης μάς μεταφέρουν στο χωριό, όπου τα χρώματα της φύσης είναι απολύτως εναρμονισμένα για την προσφορά τέτοιων φθινοπωρινών εικόνων. «Να και ο ήλιος, που βγαίνει και φωτίζει τα σταχτερά σύννεφα! Τι ωραίο που είναι τώρα το δάσος! Και πως μωσκοβολά το βρεγμένο χώμα! Τα φύλλα, που μαζεύουν, είναι κόκκινα, κίτρινα, καφετιά κι όταν πέφτη επάνω τους ο ήλιος φαίνονται σα χρυσά.» (Ταμπακοπούλου Αρσινόη, 18. Φθινόπωρο, 1947).

Ακολουθεί το ποίημα με τίτλο «Τραγούδι Φθινοπωρινό», το οποίο αποτελείται από δυο stroφές με πέντε στίχους η κάθε μία με θέμα το φθινόπωρο.

*Τι καλά πουναι στο σπίτι
το φθινόπωρο σαν πάρη
κι αρχινάμε τρίψε τρίψε
όλοι αντάμα το ζυμάρι!
Ποιος καλύτερα το πλάθει;
Ποιος απ' όλους; η μανούλα.
Και κλεινόμαστε στο σπίτι
κι ολ' αντάμα τα παιδιά,
τρίψε τρίψε την κουλούρα,
τραγουδάμε τρα, λα, λα!

Έξω αδιάκοπα φυσάει
και λυσομανά τ' αγέρι.
Πέρα η θάλασσα ξασπρίζει
σα χιονάτο περιστέρι.
Ο πατέρας κόβει ξύλα
με το πιο μεγάλο αγόρι
κι εμείς τ' άλλα καθισμένα
δίπλα κει στην παρασιτιά,
-κι ας βογγά το ξεροβόρι
τραγουδάμε τρα, λα, λα!*

(Ταμπακοπούλου Αρσινόη, 19. Τραγούδι φθινοπωρινό, 1947)

7^η ενότητα Ο χρόνος

Στην ενότητα αυτή οι συγγραφείς με απλές ιστορίες μάς εισάγουν στο θέμα του χρόνου και της ορθής αξιοποίησής του. Ξεκινώντας με το διήγημα «Ο μικρός Φώτος», παρουσιάζουν την ιστορία ενός μικρού αγοριού το οποίο κατοικεί σε ένα μικρό χωριό το οποίο δεν έχει σχολείο. Έτσι κάθε μέρα πηγαίνει στο σχολείο του διπλανού χωριού το οποίο είναι όμως αρκετά μακριά. Ξαφνικά μια μέρα στο γυρισμό του από το σχολείο ακούει μέσα στο δάσος κάποιον να φωνάζει. Ήταν ένα μικρό κοριτσάκι το οποίο είχε χτυπήσει και ο Φώτος το βοηθά να βρει το δρόμο για το σπίτι του, προσφέροντάς του βοήθεια. Μέσα από αυτή τη σύντομη ιστορία οι συγγραφείς εισάγουν έμμεσα τη θεματολογία του χρόνου, αλλά και της βοήθειας στον συνάνθρωπο.

Συνεχίζοντας την ενότητα συναντάται το διήγημα «Ο μικρός καπετάνιος». Ήρωες της ιστορίας είναι ο Δημητράκης και ο παππούς του, ο οποίος ήταν ναυτικός και του είχε χαρίσει ένα ξύλινο караβάκι. Ο Δημητράκης θέλει κι αυτός να γίνει ναυτικός σαν τον παππού του και κάθε πρωί πριν να πάει στο σχολείο, περνά από το λιμανάκι και παίζει με το караβάκι του. Μέρα με τη μέρα όμως ο μικρός μας ήρωας απορροφημένος στις ονειροπολήσεις και τα παιχνίδια του, ξεχνιέται όλο και περισσότερο και αργεί σημαντικά να πάει στο σχολείο. Μέχρι που μια ημέρα ο δάσκαλος καλεί στο σχολείο τον παππού του Δημητράκη για να τον ενημερώσει ότι δεν είναι καθόλου ευχαριστημένος με τον εγγονό του.

Με αυτήν την ιστορία, οι μικροί αναγνώστες κατανοούν την αναγκαιότητα της καλής διαχείρισης του χρόνου και μαθαίνουν ότι η ώρα για το παιχνίδι έρχεται μετά την ώρα του σχολείου. Στην περίπτωση του Δημητράκη, σημαντική υπήρξε και η βοήθεια του παππού του, ο οποίος φαίνεται να τον καθοδηγεί με τα εξής λόγια «*Βλέπεις, παιδάκι μου, του είπε ο παππούς, τι έκαμες; Αν θέλεις να γίνεις καλός καπετάνιος, πρέπει να μάθης πρώτα να κυβερνάς τον εαυτό σου.*» Με τα λόγια αυτά κατανοούμε επίσης την αξία της αυτοσυγκράτησης και της οργάνωσης.

Η ενότητα συνεχίζεται με δυο ποιήματα τα οποία έχουν αρκετές διαφορές μεταξύ τους. Το πρώτο με τίτλο «Το καράβι» αποτελείται από τέσσερεις στροφές με τέσσερεις στίχους η κάθε μία οι οποίες έχουν πλεκτή ομοιοκαταληξία. Είναι ένα ευχάριστο ποιηματάκι για τα καράβια.

Γλιστράς караβάκι

γλιστράς στον αφρό
και τ' άσπρο πανάκι
φουσκώνει ελαφρό.

Γλιστράς και θα φτάσης

στα ζένα ταχιά

Ω! μη μας ξεχάσης

εκεί στα μακριά!

Στο ζένο ακρογιάλι

για μάς μα πονής,

γοργά ναρθής πάλι,

γοργά να φανής.

Μακριά απ' το γιαλό μας,

καθαρό, ελαφρό,

καράβι δικό μας

γλιστράς στον αφρό.

(Ταμπακοπούλου Αρσινόη, 22. Το καράβι, 1947)

Το επόμενο ποίημα έχει τίτλο «Το ρολόι» και αναφέρεται στο πρόγραμμα της ημέρας ενός μικρού παιδιού, από τη στιγμή που ξυπνά, μέχρι να κοιμηθεί. Με τον τρόπο αυτό τα παιδιά μαθαίνουν την ώρα και το ημερήσιο πρόγραμμα «*Στις εννιά η ώρα στο σχολείο πηγαίνω [...] Στις εννιά και κάτι βρίσκομαι στην τάξη*» (Ταμπακοπούλου Αρσινόη, 23. Το ρολόγι, 1947)

8^η ενότητα Χριστούγεννα

Η επόμενη ενότητα ασχολείται με τη θεματολογία των Χριστουγέννων βάση στην οποία θίγει ποικίλα θέματα όπως ο χριστιανισμός, η οικογένεια, τα επαγγέλματα και η φιλανθρωπία. Αποτελείται από τέσσερα διηγήματα και τέσσερα ποιήματα.

Το πρώτο διήγημα με τίτλο «Χριστουγεννιάτικη ιστορία» ξεκινά με την αφήγηση της ιστορίας από τη γιαγιά προς τα εγγόνια της το χιονισμένο βράδυ της παραμονής των Χριστουγέννων. Η γιαγιά αφηγείται στα εγγόνια της την ιστορία της γέννησης του Χριστού και εκείνα με μεγάλη ευλάβεια την παρακολουθούν. Στο διήγημα αυτό υπάρχουν πολλοί θρησκευτικοί συμβολισμοί, αφού ολόκληρο το θέμα της ιστορίας αφορά τη γέννηση του Χριστού.

Το επόμενο διήγημα με τίτλο «Η βασιλόπιτα» έχει ως πρωταγωνιστές τους μικρούς Γιάγκο και Γιωργάκη και τον θείο τους τον Γιάννη. Όταν ο θείος υπόσχεται στα παιδιά μια βασιλόπιτα για την οποία έχουν δουλέψει χίλιοι άνθρωποι, αυτά γεμάτα ανυπομονησία περιμένουν να δουν κάτι πρωτόγνωρο. Όταν όμως φτάνει η πρωτοχρονιά και βλέπουν ότι η βασιλόπιτα που τους υποσχέθηκε μοιάζει πολύ με μια απλή βασιλόπιτα, αρχίζουν να αμφισβητούν και να κάνουν ερωτήσεις στον θείο τους. Τότε εκείνος ξεκινά να απαριθμεί όλους όσους χρειάστηκαν να δουλέψουν ώστε να φτιαχτεί αυτή η ξεχωριστή βασιλόπιτα, από τον αγρότη που έσπειρε το σιτάρι, μέχρι τον γανωματή που γάνωσε το ταψί. Έτσι τα παιδιά καταλαβαίνουν την αξία όλων των επαγγελμάτων και πως τα πράγματα που εμείς θεωρούμε απλά και δεδομένα, χρειάζονται πολύ δουλειά μέχρι να φτάσουν σε εμάς. Γι' ακόμα μια φορά τονίζεται η αξία των επαγγελμάτων, καθώς προβάλλεται και η σημασία της οικογένειας μέσα στον εορταστικό κλίμα των χριστουγεννιάτικων ημερών.

Το τρίτο διήγημα έχει τίτλο «Η κούκλα της Πρωτοχρονιάς» και πρωταγωνίστριές του είναι η Χριστίνα και η Λιλίκα. Οι δύο φίλες παίζουν με τα παιχνίδια τους, όταν η Λιλίκα αντιλαμβάνεται πως η Χριστίνα παίζει με την παλιά της κούκλα και όχι με την καινούρια. Όταν την ρωτά γιατί συμβαίνει αυτό, η Χριστίνα της εξηγεί ότι το βράδυ που κοιμόταν ένας καλός άγγελος την επισκέφθηκε και της είπε να χαρίσει την καλή της κούκλα στο φτωχό κοριτσάκι που μένει κοντά στο σπίτι τους. Έτσι τα δυο μικρά κορίτσια ξεκινούν έναν διάλογο μέσα από τον οποίο καταλήγουν στην αξία που έχουν οι καλές πράξεις και η Λιλίκα αποφασίζει να

ακολουθήσει τα βήματα της φίλης της και να χαρίσει την κούκλα της κι αυτή σε κάποιο παιδάκι που τη χρειάζεται.

Μέσα από ένα απλό και σύντομο διήγημα, όπως αυτό οι συγγραφείς καταφέρνουν να εκφράσουν τη σημασία μιας ανιδιοτελούς πράξης. Χρησιμοποιώντας χριστιανικά σύμβολα όπως ο μικρός άγγελος, δημιουργούν περιγραφές προσιτές για τα παιδιά, με όμορφα χαρακτηριστικά. Η παιδική μορφή του αγγέλου δίνει την δυνατότητα της ταύτισης με τους μικρούς αναγνώστες του βιβλίου *«Ήταν σαν και μας μικρούλης. Τα μαλλιά του έλαμπαν σαν τον ήλιο»*. (Ταμπακοπούλου Αρσινόη, 29. Η κούκλα της Πρωτοχρονιάς, 1947) Τα μηνύματα της φιλανθρωπίας και της αγάπης για το πλησίον είναι έντονα σε αυτό το σημείο και με τον τρόπο αυτό οι μικροί μαθητές της δευτέρας τάξης του Δημοτικού κατανοούν τέτοιου είδους νοήματα. Επιπλέον γίνεται με διακριτικότητα αναφορά στο ζήτημα της διαφορετικότητας και των κοινωνικών ανισοτήτων.

Τέλος το τέταρτο διήγημα με τίτλο *«Το πουκαμισάκι που φύτρωσε»* αναφέρεται στο μέγεθος της δουλειάς που χρειάζεται για να φτιαχτεί ένα πουκάμισο. Αυτή τη φορά σε οικογενειακό επίπεδο, μέσα από την ιστορία του Γιαννάκη παρατηρούμε τον καταμερισμό της εργασίας στην εκτεταμένη οικογένεια, όπου όλα τα μέλη βοηθούν για να φτιαχτεί ένα πουκάμισο. Αξίες όπως η οικογένεια, η ενότητα, η συνεργασία αλλά και η υπομονή είναι εμφανή σε αυτό το διήγημα.

9^η ενότητα σκιές

Στην ενότητα αυτή η οποία αποτελείται από ένα διήγημα και ένα ποίημα, τα παιδιά της Δευτέρας Δημοτικού γνωρίζουν τις σκιές. Μέσα από ένα ευχάριστο διήγημα με τίτλο *«Τι έπαθε ένα άσπρο κουνελάκι»* όπου βασικός ήρωας είναι ένα κουνελάκι ανακαλύπτουμε την αξία της οικογένειας, της εσωτερικής δύναμης, και της καταπολέμησης των φοβιών. Το μικρό κουνελάκι αποφασίζει να φύγει από τη φωλιά τους και μακριά από τη προστασία της μαμάς του ξεκινά για καινούριες ανακαλύψεις και περιπέτειες. Σύντομα όμως συνειδητοποιεί ότι ο κόσμος γύρω από τον αγρό στον οποίο μένει είναι πολύ επικίνδυνος, ειδικά για ένα μικρό κουνελάκι και έτσι λοιπόν αποφασίζει να γυρίσει τρέχοντας στη φωλιά του. Στο δρόμο όμως βλέπει πως κάτι το ακολουθεί και τον κυνηγά μέχρι να φτάσει σπίτι του, όπου και συνειδητοποιεί πως αυτό που τον κυνηγούσε τόση ώρα δεν ήταν τίποτε άλλο πάρα η ίδια του η σκιά υπό το έντονο φως του φεγγαριού.

Σε αυτήν την ιστορία εντοπίζονται πολλά έμμεσα μηνύματα, σημαντικά για την κοινωνία της μεσοπολεμικής Ελλάδας. Η αξία της οικογενειακής στέγης τονίζεται ιδιαίτερα καθώς με το που έφυγε απερίσκεπτα από τη φωλιά του βρέθηκε αντιμέτωπο με πολλούς κινδύνους. Ο συμβολισμός δεν σταματά όμως εκεί. Εμβαθύνοντας κι άλλο είναι εμφανής η σύνδεση της μητέρας-πατρίδας, της οποίας τα παιδιά φεύγουν για τα ξένα, αντιμετωπίζουν δυσκολίες, όμως πάντα γυρνούν πίσω σε αυτή. Και η μητέρα-πατρίδα είναι πάντα εκεί για να τα αγκαλιάσει. Επιπλέον ένας ακόμα συμβολισμός είναι αυτός των φοβιών. Το μικρό κουνελάκι φοβήθηκε περισσότερο απ' όλα την ίδια του τη σκιά,

Το ποίημα που περιλαμβάνεται στη ενότητα αποτελείται από τρεις στροφές με δώδεκα στίχους η κάθε μία, εκ των οποίων όλοι ομοιοκαταληκτούν ζευγαρωτά.

*Έχω μια μικρή σκιά,
Που παντού μ' ακολουθά.
Κοίτα την, πως με κοιτάζει,
Πως της μοιάζω και μου μοιάζει!
Απ' τα νύχια ως την κορφή
Είμαστ' ένα εγώ κι αυτή.
Σαν πηδάω στο κρεβάτι,
Μ' ακολουθάει κι αυτή τρεχάτη

Δεν ψηλώνει φυσικά,
Καθώς όλα τα παιδιά,
Πότε μονομιάς μακραίνει,
Πότε πάλι ευθύς κονταίνει.
Και δεν έχει ιδέα καμιά
Το πως παίζουν τα παιδιά
Ξέρει μόνο και γυρεύει*

*Πάντα να με κοροιδεύη
Πως με παίρνει από κοντά!
Φοβητσιάρα μια φορά!
Εγώ δίπλα στη μαμά μου
Δεν κολλώ σαν τη σκιά μου.*

*Το πρωί το χτεσινό
Ξύπνησα και πήγα εγώ
Πριν ο ήλιος να προβάλη
Στο περβόλι αγάλι αγάλι
Κι είδα στ' άνθια τα κλειστά
Κόμπους κόμπους τη δροσιά.
Η τεμπέλικη σκιά μου
Δεν βρισκότανε σιμά μου
Είχε μείνει η υπναρού
Μες στα βάθη του σπιτιού.*

(Ταμπακοπούλου Αρσινόη, 34. Η σκιά μου, 1947)

10^η ενότητα Απόκριες

Η επόμενη ενότητα έχει ως βασική θεματολογία τις Απόκριες και αποτελείται από ένα διήγημα και ένα ποίημα. Το διήγημα με τίτλο «Απόκριες» έχει ως βασικούς πρωταγωνιστές τον Δημητράκη, το Λέανδρο, το Νίκο, τον Τάκη, την Έλλη, την Ουρανίτσα, τη Σοφούλα και τον Περικλή. Οι μικροί ήρωες ετοιμάζονται για την τελευταία Κυριακή της Αποκριάς και φορούν τα κοστούμια τους για την «αποκριάτικη παιδική διασκέδαση». Όπως είναι εμφανές οι ενότητες με τα διηγήματα και τα ποιήματα ακολουθούν την πορεία της σχολικής χρονιάς, μέσα στην οποία οι μαθητές μελετούν το Αναγνωστικό.

11^η ενότητα η Άνοιξη

Μπαίνοντας στην τελευταία ενότητα συναντάμε την θεματολογία της άνοιξης. Τα διηγήματα και τα ποιήματα σε αυτή την ενότητα έχουν στην πλειοψηφία ως κοινό γνώμονα τα πουλιά και μέσα από τις ιστορίες αυτές οι αναγνώστες έρχονται αντιμέτωποι με θέματα όπως η οικογένεια, η μετανάστευση, η συνέπεια στα μαθήματα και οι τρόποι διαβάσματος, η σκλαβιά και η ελευθερία.

Ξεκινώντας με το πρώτο διήγημα της ενότητας με τίτλο «Τα κλωσόπουλα» οι μικροί ήρωες της ιστορίας παρακολουθούν την εκκόλαψη των αυγών και τους γεννούνται πολλές απορίες σχετικά με τις ανάγκες των μικρών πτηνών που μόλις βγήκαν από το αυγό τους. *«Κάτω απ' αυτό το ζεστό σκέπασμα της μητέρας τους, παιδιά μου, δεν έχουν τέτοιο φόβο»* (τον φόβο για το θάνατο). Με τα λόγια αυτά παρηγορεί τους ανήσυχους ήρωες η μητέρα τους δηλώνοντας τη σημασία της μητρικής στοργής και της οικογένειας.

Στη συνέχεια ακολουθεί το διήγημα με τίτλο «Τα χελιδόνια γυρίζουν στην πατρίδα» στο οποίο η μικρή Ελενίτσα συνομιλεί με τα χελιδόνια που μόλις έχουν γυρίσει από το μακρύ τους ταξίδι. Μέσα από έναν πολύ όμορφο διάλογο ανάμεσα στο παιδί και το χελιδόνι μαθαίνουμε για την αξία της πατρίδας και την αγάπη που πρέπει να δείχνουμε στις ρίζες μας. Τα παιδιά μαθαίνουν για τα αποδημητικά πουλιά τα οποία το χειμώνα ταξιδεύουν σε θερμότερα μέρη, ενώ την άνοιξη επιστρέφουν για να χτίσουν ξανά της φωλιές τους.

Η αίσθηση της άνοιξης είναι έντονη, αφού κάνουν την εμφάνισή τους τα χελιδόνια. Ο συμβολισμός ωστόσο που δεν περνά απαρατήρητος είναι αυτός των χελιδονιών-μεταναστών. Σε μια εποχή όπου οι Έλληνες βιώνουν δυσμενείς οικονομικές και κοινωνικές αναταραχές, αλλά και με το ζήτημα των προσφύγων να είναι ακόμα νωπό μετά τη Μικρασιατική καταστροφή, οι συγγραφείς καταφέρουν με περίτεχνο τρόπο να προσαρμόσουν ένα τόσο λεπτό ζήτημα στο Αναγνωστικό της Β' τάξης του Δημοτικού σχολείου. Μέσα από τα λόγια του το χελιδόνι χαρακτηρίζει την Ελλάδα ως «μάννα» παραθέτοντας όμορφες εικόνες της ελληνικής υπαίθρου. *«Εδώ γεννήθηκαν οι παππούδες σου, εδώ οι γονείς σου, εδώ κι εσύ. Μα είσαι πολύ μικρή ακόμη, για να καταλάβεις τι αξίζει αυτή η μεγάλη μας Μάννα. Κοίταξε όμως εμένα! Είμαι τρελό από τη χαρά μου, που ξαναγύρισα στον κόρφο της. Θα πάω να κουβεντιάσω με το φίλο μου το γέρο πλάτανο. Θα ξαναπιώ δροσερό νεράκι από την*

πηγή. Θα πετάξω ψηλά, στο παλιό καμπαναριό, για να αγναντέψω από μακριά το λιμανάκι μας με τις βαρκούλες [...]. (Ταμπακοπούλου Αρσινόη, 40. Τα χελιδόνια γυρίζουν στην πατρίδα, 1947)

Το επόμενο διήγημα με τίτλο «Η λαμπρή» έχει ως κύριο θέμα το Πάσχα. Πρωταγωνιστές της ιστορίας είναι ο Μανωλάκης και η Πόπη, τα δυο αδερφάκια που ανυπομονούν να έρθει το Μεγάλο Σάββατο για να μπορέσουν να πάνε για πρώτη φορά στην Ανάσταση «Ήταν πια αρκετά μεγάλα παιδιά και μπορούσαν ν' αγρυπνήσουν ως τα μεσάνυχτα» (Ταμπακοπούλου Αρσινόη, 41. Η λαμπρή, 1947)

Στη συνέχεια του Αναγνωστικού βρίσκεται το διήγημα με τίτλο «Ο παπαγάλος» όπου πρωταγωνίστρια είναι η Λέλα, ένα μικρό κοριτσάκι που μόλις της χαρίσανε έναν παπαγάλο. Η μικρή Λέλα είναι αποφασισμένη να μάθει στον παπαγάλο της να μιλά που παραμελεί τα μαθήματά της και δεν φαίνεται να την απασχολεί τίποτε άλλο. Ζητά ακόμα τη βοήθεια ενός ειδικού πτηνολόγου, ο οποίος ωστόσο τη διαβεβαιώνει ότι το πουλάκι της αργά ή γρήγορα θα μάθει να μιλάει, αλλά είναι μικρό ακόμα. Μέσα σε όλο αυτό το κλίμα αδιαφορίας για τα μαθήματά της η μητέρα της την μαλώνει και την τιμωρεί που δεν ασχολείται με αυτά. Όταν τελικά η Λέλα μαθαίνει την προπαίδια «παπαγαλία» η μητέρα της την περιπαίζει λέγοντας της ότι ο παπαγάλος μίλησε και έμαθε αριθμητική, θέλοντας να της δείξει ότι αυτός δεν είναι ο σωστός τρόπος για να μαθαίνει κανείς την προπαίδια.

Μέσα από αυτήν την ευχάριστη ιστορία οι συγγραφείς θέλουν να αναδείξουν τους σωστούς τρόπους μάθησης για τα παιδιά, οι οποίοι δεν είναι η στείρα απομνημόνευση των γνώσεων αλλά η κατανόηση. Επιπλέον θέματα όπως οι τιμωρίες αναφέρονται γι' ακόμα μια φορά ως τρόπος νουθέτησης των παιδιών.

Στη συνέχεια της ενότητας βρίσκεται ένα ποίημα με τίτλο «Ο παπαγάλος» το οποίο αναφέρεται σε έναν παπαγάλο ο οποίος είχε μάθει να λέει την λέξη «καλησπέρα» και γεμάτος χαρά θεώρησε τον εαυτό του σοφό και έτρεξε να δείξει και στα υπόλοιπα πουλιά, τι είχε καταφέρει. Όταν όμως εκείνα του ζήτησαν να πει και κάτι άλλο, εκείνος δεν γνώριζε άλλες λέξεις παρά μόνο αυτήν τη μια που είχε «παπαγαλίσει». Με το ποίημα αυτό αναδεικνύεται η σημασία του σωστού τρόπου μάθησης, που φυσικά δεν είναι η απλή απομνημόνευση, αλλά η κατανόηση.

Σαν έμαθε τη λέξη «καλησπέρα»

Ο παπαγάλος είπε ξαφνικά:

-Είμαι σοφός, γνωρίζω ελληνικά,

Τί κάθομαι δω πέρα!

Την πράσινη ζακέτα του φορεί

Και στο συνέδριο των πουλιών πηγαίνει

Για να τους πη μια γνώμη φωτισμένη.

Παίρνει μια στάση λίγο σοβαρή,

Ξεροβήχει, κοιτάζει λίγο πέρα

Και τους λέει: «Καλησπέρα!»

Ο λόγος του θαυμάστηκε πολύ.

Τι διαβασμένος, λένε, παπαγάλος!

Θάναι σοφός αυτός μεγάλος,

Αφού μπορεί κι ανθρώπινα μιλεί!

-Κυρ παπαγάλε, θάχουμε την τύχη

Ν' ακούσωμε τι λες και παραπέρα;

-Ο παπαγάλος βήχει, ξεροβήχει,

Μα τι να πής; Ξανάπε: «Καλησπέρα!»

(Ταμπακοπούλου Αρσινόη, 43. Ο παπαγάλος, 1947)

Συνεχίζοντας με την ενότητα της άνοιξης συναντάμε το διήγημα με τίτλο «Η Κατινούλα και τα λουλούδια». Η μικρή Κατινούλα ήταν πολύ καλό κορίτσι «Άκουε πάντα τους μεγαλυτέρους της και ποτέ δεν έλεγε ψέματα. Είχε όμως κι ένα φοβερό

ελάττωμα. Αγαπούσε πολύ τα λουλούδια» . (Ταμπακοπούλου Αρσινόη, 44. Η Κατινούλα και τα λουλούδια, 1947). Στην Κατινούλα άρεσε πολύ να κόβει λουλούδια και να τα σκορπάει, αφήνοντάς τα να μαραθούν. Μία μέρα λοιπόν είδε στον ύπνο της ότι τα λουλούδια της μιλούσαν και την παρακαλούσαν να μην τα κόβει, γιατί κι αυτά πονάνε και θέλουν να μεγαλώσουν και να ομορφύνουν όπως η ίδια. Έτσι η Κατινούλα αποφάσισε ότι δεν θα ξανακόψει άσκοπα λουλούδια και ότι από εδώ και πέρα θα προσέχει πολύ.

Σκοπός αυτού του διηγήματος είναι μεν η κατανόηση της αγάπης που πρέπει να δείχνουμε στα λουλούδια και η περιβαλλοντική επαγρύπνηση, αφετέρου είναι ένα διακριτικό μήνυμα ισότητας και ίσων ευκαιριών. Οι συγγραφείς θέλουν με αυτόν τον τρόπο να αναδείξουν πως ακόμα και όταν κάτι, όπως τα λουλούδια μας φαίνεται ασήμαντο και μικρό, δεν σημαίνει ότι δεν πρέπει να το σεβόμαστε και να το φροντίζουμε. Το ίδιο ισχύει και με τους ανθρώπους. Ακόμα κι αν κάποιος μας φαίνεται διαφορετικός, δεν σημαίνει ότι δεν έχει ίσες ανάγκες και ίσα δικαιώματα με εμάς.

Ακολουθεί το ποίημα «Ο Μάης» , καθώς η σχολική χρονιά εκτυλίσσεται και διανύεται η περίοδος της Άνοιξης. Το ποίημα αποτελείται από τρεις στροφές με τέσσερις στίχους η κάθε μία όπου μόνο ο δεύτερος με τον τέταρτο στίχο ομοιοκαταληκτούν μεταξύ τους.

Μας ήρθ' ο Μάης με δροσιές

*μας ήρθε με λουλούδια,
με κρίνα, με τριαντάφυλλα,
με πρόσχαρα τραγούδια.*

Το Μάη ας τον γιορτάσωμε,

παιδάκι' αγαπημένα.

Εμπρός! Στεφάνια ας πλέξωμε

με άνθη μυρωμένα.

*Χειμώνα δε φοβόμαστε,
μήδε βοριά και χιόνια,
καλώστα πάλι τα πουλιά,
καλώς τα χελιδόνια.*

(Ταμπακοπούλου Αρσινόη, 45. Ο Μάης, 1947)

Στη συνέχεια της ενότητας βρίσκεται το διήγημα με τίτλο «Η ελεημοσύνη του Γιαννάκη», το οποίο πραγματεύεται το θέμα της ελεημοσύνης και της γενναιοδωρίας. Τρία μικρά αδέρφια, ο Γιαννάκης, ο Πάνος και ο Μήτσος κάθονται κοντά σε ένα ρυάκι και τρώνε λίγο ψωμί που τους έδωσε η μητέρα τους. Ξαφνικά εμφανίζονται μερικά παπάκια που έψαχναν για φαγητό, όταν ο Γιάννης άρχισε να τους δίνει μερικά ψίχουλα από το ψωμί του. Τα αδέρφια του δεν συμφώνησαν με αυτή του την κίνηση καθώς ήταν αρκετά φτωχά παιδιά και η μητέρα τους δεν θα είχε κάτι άλλο να του δώσει να φάει για βραδινό. «Ο Γιαννάκης κοιμήθηκε νηστικός. Μα τι μ' αυτό; Έκαμε ευτυχισμένα τα πουλιά με το ψωμάκι του. Κι είναι τόσο ωραίο να δίνης στους άλλους, εκείνο που σου λείπει εσένα». (Ταμπακοπούλου Αρσινόη, 46. Η ελεημοσύνη του Γιαννάκη, 1947)

Η αξία της ελεημοσύνης και της αγάπης είναι το βασικό θέμα σε αυτό το διήγημα. Παρά το γεγονός ότι το παιδί ήταν από φτωχή οικογένεια, χωρίς πατέρα, προτίμησε να στερηθεί, για να χαροποιήσει ένα άλλο πλάσμα. Αυτή είναι η πραγματική ευτυχία και με αυτόν τον τρόπο υποδεικνύουν οι συγγραφείς στους μικρούς μαθητές πως θα πρέπει να φέρονται.

Το ποίημα που περιλαμβάνεται στην ενότητα με τίτλο «Η βροχούλα» αποτελείται από τρεις στροφές με τέσσερεις στίχους η κάθε μία με πλεκτή ομοιοκαταληξία.

*Όλη η γη είναι διψασμένη
Και μια στάλα καρτερεί.
Μ' απ' τα νέφη κατεβαίνει,*

Να, η βροχούλα δροσερή

Πάλι αφρίζει το ρυάκι

Και στις καλαμιές θροεί.

Μυρωμένο λουλουδάκι,

Πιέ, να πάρης νέα ζωή,

Σα θα πάψη πια η ψιχάλα

Κι ήλιος θα ζαναφανή,

Στα κλαδάκια κάθε στάλα

Διαμαντάκι θα γενή.

(Ταμπακοπούλου Αρσινόη, 47. Η βροχούλα, 1947)

Στη συνέχεια της ενότητας βρίσκεται το διήγημα με τίτλο «Τι διηγείται η ελιά», όπου βασικός ήρωας είναι ο Κώστας ο οποίος ξάπλωσε για να κοιμηθεί κάτω από μία ελιά, αλλά καθώς δεν είχε μεγάλα φύλα για να του κάνουν ίσκιο για να κοιμηθεί, άρχισε να γκρινιάζει για την ασχήμια του δέντρου. Ξαφνικά στον ύπνο του είδε την ελιά να του μιλάει και να του εξηγεί όλα τα καλά τα οποία παράγει και τη σημασία της ως δέντρο. Το διήγημα αυτό εξηγεί στα μικρά παιδιά την αξία των ελαιόδεντρων και γιατί θεωρούνται ευλογημένα δέντρα.

Συνεχίζοντας στην ίδια θεματολογία το διήγημα «Οι μικροί φυλακισμένοι», περιγράφει την ιστορία ενός μικρού κότσυφα, που τον πήρε ένα παιδί από τη φωλιά του και τον έβαλε σε κλουβί. Η ιστορία εκτυλίσσεται μέσα από τα μάτια των γονιών του μικρού κότσυφα, ο οποίοι είναι πολύ στεναχωρημένοι που χάθηκε το παιδί τους και παρακαλούν τον Θεό να το έχει καλά. Όταν η μικρή αδερφή του παιδιού ελευθερώνει τελικά το πουλάκι κι αυτό επιστρέφει στη φωλιά του, οι γονείς κότσυφες ευχαριστούν το μικρό κορίτσι και του εύχονται να της ανταποδώσει ο Θεός τη μεγάλη χαρά που τους έδωσε.

Το διήγημα αναφέρεται με μεγάλη διακριτικότητα και ευστροφία στο θέμα της σκλαβιάς και της ελευθερίας. Θέλοντας να τονίσουν την σημασία της ελευθερίας οι συγγραφείς περιγράφουν με απλά λόγια την ιστορία του μικρού κότσυφα που κατάφερε να γυρίσει στην οικογένειά του.

Στην ίδια θεματική συνεχίζει και το ποίημα «Χελιδόνη και παιδάκι» το οποίο αποτελείται από τέσσερις στροφές με τέσσερις στίχους η κάθε που ομοιοκαταληκτούν πλεκτά.

-Τι να θέλεις, χελιδόνη,

Κι όλο έρχεσαι και πας;

Πότε στέκεσαι, προσμένεις,

Πότε πάλι ευθύς πετάς.

Μιαν αδύνατη φωνίτσα,

Χελιδόνη μου αγρικό,

Μήπως φτάνει απ' τη φωλιά σου;

Μήπως σ' έβρηκε κακό;

-Μόλις βγήκαν απ' τ' αυγά τους

Τα μικρά μου τα πουλιά

Και προσμένουν το μπαμπά τους,

Να τους φέρη σπορικά.

Και τ' ολόγλυκο τραγούδι,

Που ολοένα θ' αγρικάς,

Θα σου λέη για την αγάπη

Και τον πόθο της δουλειάς!

(Ταμπακοπούλου Αρσινόη, 51. Χελιδόνι και παιδάκι, 1947)

Συνεχίζοντας στην ίδια ενότητα της άνοιξης συναντάμε το διήγημα «Στην αμμουδιά», το οποίο εισάγει σταδιακά τους μικρούς αναγνώστες στο καλοκαιρινό κλίμα. Καθώς τελειώνει το βιβλίο και τα διηγήματα ακολουθούν την πορεία της σχολικής χρονιάς, οι ιστορίες γίνονται όλο και πιο προσιτές για τα παιδιά.

Ακολουθώντας στο ίδιο μοτίβο βρίσκεται και το ποίημα με τίτλο «Το σκυλί», το οποίο αποτελείται από τρεις στροφές με έξι στίχους η κάθε μια και το διήγημα «Πεταλούδες και σκουλήκια». Σε αυτήν την ιστορία η μητέρα της Ελενίτσας της διηγείται ένα παραμύθι, για ένα μικρό σκουλήκι το οποίο ήθελε πολύ να γίνει πεταλούδα. Όλη μέρα στεναχωριόταν καθώς δεν ήταν όμορφο σαν αυτές και έλεγε πως αν κάποτε γινόταν και αυτό πεταλούδα, θα βοηθούσε τα υπόλοιπα σκουλήκια, που σέρνονται στο χώμα. Μία μέρα το μικρό σκουλήκι έγινε κι αυτό πεταλούδα και χαρούμενο άρχισε να πετάει πάνω από τα λουλούδια, ξεχνώντας την υπόσχεση που είχε δώσει στον εαυτό του.

Μέσα από αυτήν την ευχάριστη ιστορία, οι συγγραφείς θέλουν να τονίσουν την αξία της αλληλεγγύης και της ταπεινοφροσύνης. Με την αλληγορική αυτή ιστορία, οι συγγραφείς θέλουν να δηλώσουν πως, όπως η κάμπια της ιστορίας μας, έτσι και ο άνθρωπος δεν πρέπει να ξεχνά την καταγωγή του και από που προήλθε και πως ακόμα κι αν βρεθεί σε κάποια υψηλή θέση, δεν θα πρέπει να ξεχνά τις ρίζες του.

Το βιβλίο κλείνει με δύο ποιήματα . Το πρώτο φέρει τον τίτλο «Πεταλουδίτσες» και είναι ένα μικρό ποίημα με ζευγαρωτή ομοιοκαταληξία, ενώ το δεύτερο με τίτλο «Θεούλη μου, σ' ευχαριστώ», έχει την μορφή προσευχής και αποτελείται από τρεις στροφές με τέσσερις στίχους η κάθε μια με πλεκτή ομοιοκαταληξία.

Είμαι μια μικρή τρελή

Πεταλούδα πεταχτή,

Είμ' ανθάκι με φτεράκια,

Τρέξτε πίσω μου, παιδάκια.

Στο λιβάδι το χλωρό

*Θε να παίζωμε κρυφτό.
Σ' ένα ανθό μες' στο χορτάρι
Θα τρυπώσω εγώ με χάρη.
Τρέζτε τώρα εσείς, τρελά, ψάζτε ολόγυρα, μικρά.
Κι όποιος μ' εύρη εκεί από κάτω,
Το λουλούδι χάρισμά του.*

(Ταμπακοπούλου Αρσινόη, 55. Πεταλούδιτσεσ, 1947)

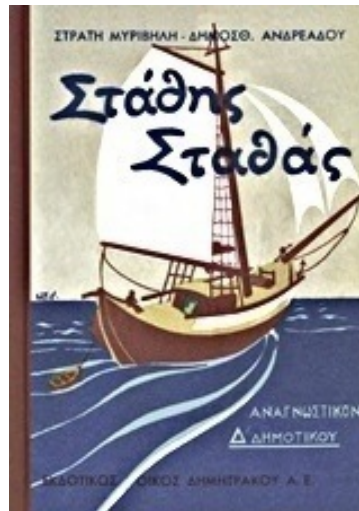
*Θεούλη μου, Σ' ευχαριστώ!
Διάβασα κι έπαιξα όλη μέρα.
Προτού να πάω να κοιμηθώ,
Σου λέω, ευχαριστώ, Πατέρα!*

*Σ' ευχαριστώ για τα πουλιά,
Που λεν χαρούμενα τραγούδια,
Για την ημέρα τη γλυκιά,
Τον ήλιο Σου και τα λουλούδια.*

*Σ' ευχαριστώ για το μπαμπά
Και τη μαμά, που μουχεις δώσει,
Για τον παππού και τη γιαγιά,
Για την αγάπη τους την τόση.*

(Ταμπακοπούλου Αρσινόη, 56. Θεούλη μου, Σ' ευχαριστώ, 1947)

Στάθης Σταθάς

Εικόνα 2 Εξώφυλλο Αναγνωστικού έκδοση 1934

Το Αναγνωστικό της Δ' Δημοτικού «Στάθης Σταθάς» εκδόθηκε το 1934, εν μέσω μιας εποχής με πολιτική και οικονομική κρίση. Στις 15 Απριλίου 1932, ο πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος, εξαιτίας της οικονομικής αδυναμίας, αποφάσισε να αναστείλει τις πληρωμές των εξωτερικών δανείων, γεγονός που θα ίσχυε από την 1^η Μαΐου και έτσι η χώρα κήρυξε πτώχευση. Η παγκόσμια οικονομική κρίση του 1929 πυροδότησε την ελληνική κρίση του 1932 δημιουργώντας μεγάλο πλήγμα στην ευάλωτη οικονομία της Ελλάδας. Έτσι μειώθηκαν οι ελληνικές εξαγωγές σε προϊόντα πολυτελείας όπως ο καπνός, το ελαιόλαδο και η σταφίδα, περιορίστηκε η ναυτιλιακή δραστηριότητα με αποτέλεσμα να περιοριστεί και το συνάλλαγμα που έστελναν στις οικογένειές τους οι Έλληνες ναυτικοί και περιορίστηκε το συνάλλαγμα από τους Έλληνες μετανάστες στην Αμερική, μιας χώρας που είχε πληγεί βαθύτατα από το οικονομικό κραχ.

Η οικονομική ευημερία των προηγούμενων ετών αποδεικνύεται φαινομενική, καθώς κατά κύριο λόγο βασιζόταν στον ξένο δανεισμό. Σύμφωνα με τον ιστορικό Νίκο Σβορώνο, τα χρόνια μετά την πτώχευση του 1932, «Η ανεργία μεγαλώνει στις

πόλεις, το γενικό εισόδημα πέφτει κάτω από το ζωτικό ελάχιστο, ενώ ο πλούτος συγκεντρώνεται στα χέρια μιας μειοψηφίας.» (Σβορώνος, 1976)

Στην πολιτική, οι κυβερνήσεις διαδέχονται η μία την άλλη, μετά την παραίτηση της κυβέρνησης Βενιζέλου τον Μάιο του 1932, έως την 4^η Αυγούστου 1936 όπου ξεκινά με την ανοχή του Παλατιού η δικτατορία του Ιωάννη Μεταξά. Σε μια Ευρώπη όπου η οικονομική κρίση αναδεικνύει τα ολοκληρωτικά καθεστώτα, η Ελλάδα δεν θα μπορούσε να αποτελέσει εξαίρεση.

Την ίδια περίοδο η εκπαίδευση θα υποχρεωθεί σε οπισθοδρόμηση από τις καινοτόμες ρυθμίσεις της «Μεταρρύθμισης 1929-1932» της κυβέρνησης του Ελευθέριου Βενιζέλου. Στις 5 Σεπτεμβρίου 1933 ο Υπουργός Παιδείας της κυβέρνησης Παναγή Τσαλδάρη, Θεόδωρος Τουρκοβασίλης ήταν απερίφραστα αποκαλυπτικός για τις προθέσεις του ως προς την ανατροπή των προηγούμενων μεταρρυθμίσεων *«Θα θεωρήσω τον εμαυτόν ευτυχή [...] αν κατορθώσω και σταματήσω την εκπαίδευσιν από τον ολισθηρόν αυτόν κατήφορον, εις τον οποίον την ώθησαν οι περίφημοι μεταρρυθμισταί έχοντας απεριόριστον ατυχώς την συνδρομήν του κόμματος των Φιλελευθέρων προς τούτο».* (Αντωνίου, 2002)

Ο νόμος 5911 του 1933, που ψηφίστηκε με εισήγηση του Λαϊκού Κόμματος ως ένα από τα μέτρα της αντιμεταρρύθμισης, έρχεται σε αντίθεση με τον βενιζελικό νόμο 5045. Στις 10 Ιανουαρίου 1934, επικυρώνεται η νέα προκήρυξη για τα αναγνωστικά βιβλία του Δημοτικού σχολείου, με υπουργική απόφαση. Με την νέα αυτή προκήρυξη αλλάζει ο στόχος των αναγνωστικών της μεταρρύθμισης, ο οποίος ήταν η προετοιμασία των μαθητών για τη ζωή και η παροχή των απαραίτητων γνώσεων σε αυτούς ώστε να γίνουν χρηστοί πολίτες, καθώς πλέον ο στόχος των καινούριων Αναγνωστικών ορίζεται από την μορφή και το περιεχόμενό τους. «Η γλωσσική μόρφωσις, η προαγωγή της θρησκευτικής των διαπλάσεως και η εθνική και ηθική διαπαιδαγώγησις αυτών» αποτελούν τους καινούριους στόχους των Αναγνωστικών.

Το Αναγνωστικό «Στάθης Σταθάς» συνυπογράφουν ο συγγραφέας Στρατής Μυριβήλης και ο επιθεωρητής και δάσκαλος Δημοσθένης Ανδρεάδης, ενώ την εικονογράφηση επιμελήθηκε ο χαράκτης Ευθύμιος Παπαδημητρίου. Το βιβλίο αποτελείται από 74 κεφάλαια εκ των οποίων τα 11 είναι ποιήματα τα οποία εντείνουν

την ροή της ιστορίας. Μεγάλοι ποιητές όπως ο Κωστής Παλαμάς και ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου συνθέτουν ποιήματα για την δημιουργία του Αναγνωστικού.

Το βιβλίο χωρίζεται σε δυο μέρη ακολουθώντας τη ροή της ιστορίας και τους δημιουργούς της. Στο πρώτο μέρος, το οποίο συγγράφει ο Στρατής Μυριβήλης περιγράφει με παραστατικές εικόνες και γλαφυρές λεπτομέρειες τις θαλασσινές περιπέτειες και τις ονειροπολήσεις του ήρωα. Παρουσιάζονται οι ελπίδες και οι στόχοι του νεαρού πρωταγωνιστή, ο οποίος όμως μαθαίνει με τον δύσκολο τρόπο ότι κάθε επιλογή έχει και το κόστος της και βαδίζει στο δρόμο της αυτογνωσίας. Ενώ στο δεύτερο μέρος του Δημοσθένη Ανδρεάδη επικρατεί ο ρεαλισμός και ο ήρωας βιώνει τώρα το όνειρο της ευτυχίας, απορρίπτοντας τον προηγούμενο εαυτό του ως αιθεροβάμονα. Απόδειξη του διαχωρισμού του βιβλίου σε δυο διαφορετικά κομμάτια αποτελεί και η επιστολή που έστειλε στις 21 Μαΐου 1934 ο Δημοσθένης Ανδρεάδης στον Στρατή Μυριβήλη με την οποία διευκρινίζει ότι *«Δια της παρούσης μου Σας κάμνω γνωστόν ότι το υπό τον τίτλον Στάθης Σταθάς υποβληθέν υπ' εμού εις τον διαγωνισμόν των αναγνωστικών βιβλίων του τρ. Έτους αναγνωστικόν της Τετάρτης του δημοτικού ανήκει κατά κυριότητα εξ ημισείας και εις Υμάς [...] Επίσης Σας γνωρίζω [...] ότι θα δύνασθε μέχρι του σημείου της διασώσεως του ήρωος εις το ερημόνησον να το εκδώσετε υπό μορφήν μη σχολικήν και ως αυτοτελές λογοτέχνημα χωρίς καμίαν αξίωσιν οιασδήποτε φύσεως εκ μέρους μου»*. (Παπαθανασίου Σ. , 1993)

«Πρόκειται, συνεπώς για μια συλλογική εργασία όπου ο λογοτέχνης συνεργάζεται με τον παιδαγωγό· ο μορφωτικός και αισθητικός χαρακτήρας της λογοτεχνίας διαπλέκεται με τους στόχους -και τις σκοπιμότητες- της εκπαίδευσης. Με άλλα λόγια προκύπτει με τη σύμπραξη αυτή ένα βιβλίο “παιδαγωγικής λογοτεχνίας”» (Παπαθανασίου Σ. , 1993). Με τα λόγια αυτά ο Στέλιος Παπαθανασίου θέλει να αναδείξει ότι κάθε σχολικό αναγνωστικό, όπως και στην προκειμένη περίπτωση, το οποίο γίνεται με τη συνεργασία ενός λογοτέχνη και ενός παιδαγωγού, δεν θα μπορούσε παρά να είναι ένα *«μείγμα λογοτεχνικών και παιδαγωγικών προθέσεων [...], οι δόσεις των οποίων μεταβάλλονται με την εποχή και τη γενικότερη εκπαιδευτική συνθήκη»* (Αποστολίδου, 2010)

Στην περίπτωση του «Στάθη Σταθά» είναι εμφανές ότι ο Στρατής Μυριβήλης γράφει ένα λογοτεχνικό έργο για παιδιά, στο οποίο υπάρχουν πολλά διδάγματα αλλά απουσιάζει ο διδακτισμός, ενώ ο Ανδρεάδης, προτιμώντας να παραμείνει στον

παιδαγωγικό του στόχο, απορρίπτει τον «ανώριμο» Στάθη του πρώτου μέρους, για να υπερτονίσει τον «ώριμο» έπειτα ήρωα και καθ' αυτόν τον τρόπο να μην παρεκκλίνει από τον στόχο του Υπουργείου Παιδείας, ο οποίος είναι η ηθική και εθνική διάπλαση των παιδιών.

Ο Στρατής Μυριβήλης γεννήθηκε στις 30 Ιουνίου 1890 στη υπόδουλη ακόμα από τους Τούρκους Λέσβο και θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους εκπροσώπους της λογοτεχνικής γενιάς του '30, της γενιάς που επιχείρησε να προσδιορίσει με σύγχρονους όρους την «ελληνική ταυτότητα» και να διεκδικήσει ισότιμες σχέσεις με τη Δύση.

Το 1917 κατατάσσεται στο 4ο Σύνταγμα της Μεραρχίας Αρχιπελάγους και συμμετέχει στην προκάλυψη του Μοναστηριού μαζί με τον αδελφό του, Κίμωνα. Εκεί αρχίζει να γράφει το «Η Ζωή εν Τάφω» ενώ το 1932 εγκαθίσταται στην Αθήνα όπου εργάζεται ως δημοσιογράφος και γίνεται τακτικό μέλος της Ενώσεως Συντακτών. Έρχεται σε συνεργασία με πολλές εφημερίδες όπως «Η Καθημερινή», «Νέα Εστία», «Ελευθερία», «Ακρόπολις» κ.α. και στη συνέχεια εργάζεται και στο Ραδιοφωνικό Σταθμό Αθηνών με εβδομαδιαίες εκπομπές, όπως «Το χρονικόν της εβδομάδος», «Μιλάμε για την Τέχνη» και «Το λογοτεχνικό Τέταρτο». Το 1938 διορίζεται στη Βιβλιοθήκη της Βουλής ως Τμηματάρχης Β' Τάξεως και από το 1946 έως το 1950 είναι Διευθυντής Προγράμματος στο Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας. Παράλληλα, συμμετέχει ενεργά στη συγκρότηση σωματείων λογοτεχνών ενώ υπήρξε ιδρυτικό μέλος και διετέλεσε Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου της Εθνικής Εταιρείας των Λογοτεχνών της Ελλάδος και της Ελληνικής Εταιρείας Λογοτεχνών.

Ο Μυριβήλης τιμήθηκε για το έργο του όσο ήταν εν ζωή. Το 1940, το απονεμήθηκε κρατικό βραβείο Πεζογραφίας για το «Γαλάζιο Βιβλίο». Το 1958 εκλέγεται μέλος της Ακαδημίας, ύστερα από πέντε ανεπιτυχείς υποψηφιότητες και διορίζεται τιμητικά μέλος του Διεθνούς Ινστιτούτου Γραμμάτων και Τεχνών. Το 1959 του απονέμεται ο Σταυρός του Ταξιάρχη του Βασιλικού Τάγματος του Γεωργίου του Α'. Προτάθηκε τρεις φορές για Νόμπελ ενώ το 1969, λίγο πριν από τον θάνατό του η Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών τον ανακήρυξε επίτιμο πρόεδρό της. Το έργο του Στρατή Μυριβήλη μελετήθηκε εκτενώς από την κριτική και τοποθετήθηκε κυρίως στο πλαίσιο του πολεμικού μυθιστορήματος και της γενιάς του '30.

Ένα μεγάλο μέρος του έργου αποτελείται από νουβέλες, διηγήματα και λυρικά πεζογραφήματα που δημοσίευσε ο ίδιος. Ο γενικός χαρακτήρας του έργου του περιστρέφεται κυρίως από δύο κεντρικούς άξονες, τον ρεαλισμό-λυρισμό και την παράδοση-ανανέωση. Συνεκτικός ιστός όμως της σκέψης του και ολόκληρο το έργο του στην εξελικτική του πορεία, ανεξάρτητα από τις ιδεολογικές μετατοπίσεις του συγγραφέα παραμένει η αγάπη για τη ζωή, για τον άνθρωπο και το φυσικό περιβάλλον. Η πολύ συγκεκριμένη και πολύ τραυματική εμπειρία του πολέμου αρχικά υποδεικνύει τη δύναμη της φύσης, ως φυσική ανάγκη επιβίωσης του ανθρώπου και ερωτική έλξη. Αργότερα θα καταλήξει σε έναν οικουμενικό ανθρωπισμό, που θα στηλιτεύσει κάθε πολιτική θεωρία και κάθε υπαρκτό σύστημα, εφόσον μέσα από τον δογματισμό τελικά στρέφονται εναντίον του ίδιου του ανθρώπου, της αξιοπρέπειάς του και της πνευματικής ελευθερίας του. (Str)

Η γλώσσα που χρησιμοποιεί ο Στρατής Μυριβήλης στα έργα του είναι πλήρως εναρμονισμένη με τον στόχο του και εκφράζει όλη την εξέλιξη της σκέψης του. Αντλεί την έμπνευσή του από την λαϊκή παράδοση, την κιβωτό του ελληνισμού και καταφέρνει να κάνει μεταφορά της προφορικής διαλέκτου στον γραπτό λόγο χωρίς όμως να προδώσει τη λογοτεχνική δημιουργία. Εντοπίζονται ωστόσο και ορισμένες λεκτικές ακρότητες ή αστοχίες οι οποίες βέβαια είναι αποτέλεσμα ενός άκρατου δημοτικισμού. Η συνύπαρξη γλωσσικής εκζήτησης στην ρεαλιστική ηθογραφία θεωρήθηκε ασύμβατη και χαρακτηριστική ως «ρεαλιστική ωραιολατρία» και «κράμα ρεαλισμού και λυρισμού».

Μέσα από τον συνδυασμό όμως των εκφραστικών προσπαθειών του Μυριβήλη προβάλλεται η αξία και η ουσία του ελληνικού στοιχείου συνδυάζοντας τελικά τις αντιθετικές έννοιες της παράδοσης και ανανέωσης, ρεαλισμού και λυρισμού, δημιουργώντας έναν εξωτερικευμένο τρόπο ποίησης.

Οι έννοιες του λυρισμού και του ρεαλισμού χάνουν τα όριά τους, γιατί η ρεαλιστική και ηθογραφική αποτύπωση της παράδοσης και των ανθρώπινων τύπων ανάγεται, μέσα από λυρικές εξάρσεις, σε όψη της ελληνικότητας, της ελληνικής φυλής. Μια φυλή τυραννισμένη και πληγωμένη από εκπατρισμούς. Μια φυλή γεννημένη μέσα στη θάλασσα. (Str1)

Παρά το γεγονός ότι ο Στρατής Μυριβήλης υπήρξε μαχητικός δημοτικιστής, έχοντας μάλιστα μεταφέρει τα διηγήματα του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη στη

δημοτική το 1949, το Αναγνωστικό στο οποίο συνυπογράφει είναι γραμμένο σε ήπια καθαρεύουσα. Το γεγονός αυτό οφείλεται στις οδηγίες που είχαν δοθεί σχετικά με την δημιουργία Αναγνωστικών, στο νομοσχέδιο «περί διδακτικών βιβλίων» του νόμου 5911 του 1933, οι οποίες προέβλεπαν μια «απλήν την σύνταξιν και μικροπερίοδον». Το 1936 ο Μυριβήλης εξέδωσε αυτόνομα το έργο του «Ο Αργοναύτης» (Στάθης Σταθάς) χρησιμοποιώντας τη γνώριμη πλούσια και ανεπιτήδευτη δημοτική γλώσσα που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας. Έτσι είναι δύσκολο να γνωρίζει κανείς εάν το 1934 ο Μυριβήλης χρειάστηκε να υποστεί γλωσσικούς περιορισμούς, γράφοντας εξ αρχής το διήγημά του στην καθαρεύουσα ή εάν το κείμενο που ο ίδιος παρέδωσε υπέστη μετατροπές για να ανταποκρίνεται στις προδιαγραφές των αναγνωστικών βιβλίων.

Στάθης Σταθάς ονομάζεται ο πρωταγωνιστής του βιβλίου το οποίο εξελίσσεται σαν μυθιστόρημα σε 74 κεφάλαια. Ο Στάθης είναι μαθητής του Γυμνασίου και όπως χαρακτηρίζεται από την αρχή ακόμα της ιστορίας *«γερό και μυαλωμένο παλικάρι»* που *«παίρνει, φαίνεται, και τα γράμματα πολύ»* (Ανδρεάδου, Στάθης Σταθάς, 1934). Ο πατέρας του έχει ένα καφενείο στον Πειραιά το οποίο ονομάζεται «Καλή καρδιά» και εκεί συχνάζουν πολλοί ναυτικοί. Το όνειρο του Στάθη είναι να γίνει καπετάνιος και να αποκτήσει κι αυτός κάποια στιγμή το δικό του καράβι, σαν τους Αργοναύτες και να ταξιδέψει κι αυτός σε «χώρες μακρινές», να γίνει ένας «νέος Ροβινσώνας». Όμως οι γονείς του έχουν χάσει ήδη τον μεγάλο τους γιο στον πόλεμο και δεν επικροτούν την ιδέα του Στάθη. Παρόλα αυτά μια μέρα μπαρκάρει κρυφά από την οικογένειά του, ακολουθώντας τον φίλο του τον Πετρή, στο τρεχαντήρι του πατέρα του τον «Άγιο Νικόλα», με προορισμό το Άγιον Όρος. Ωστόσο ένα βράδυ, καθώς πλησιάζουν στη Χαλκιδική αποφασίζει να πάρει τη μικρή βάρκα του πλεούμενου, την Αργώ και μαζί με τον πιστό του σκύλο τον Αράπη να φύγουν κρυφά για νέες περιπέτειες. Όσο η μικρή βάρκα απομακρύνεται αντιμετωπίζουν μια άσχημη φουρτούνα και ναυαγούν σε ένα ερημονήσι, όπου ο Στάθης συνειδητοποιεί ότι η πραγματικότητα του ναυαγού είναι πιο σκληρή απ' ότι τη φανταζόταν, καθώς *«εκατέλαβε πόσο ανίκανος είναι ο άνθρωπος, όταν είναι μοναχός του»*. (Ανδρεάδου, Στάθης Σταθάς, 1934)

Παρά τις αντιξοότητες, το παιδί καταφέρνει να επιβιώσει και εντοπίζεται, άρρωστος πια, από κάποιους σκιαθίτες ναυτικούς. Ακολούθως ο Στάθης θα δουλέψει για λίγο καιρό στη Σκιάθο κι έπειτα μετακομίζει στη Θεσσαλονίκη όπου εργάζεται

σκληρά μαζεύοντας λεφτά για την οικογένειά του. *«Αποφάσισα από δω και πέρα να ζήσω μέσα στην κοινωνία -όχι στα σύννεφα, σαν πρώτα- προσπαθώντας να ωφελησω, αν μπορέσω [...] και την πατρίδα μου»*. Στα 25 του έχει αποκτήσει μια μεγάλη περιουσία, χάρη στην ευφυΐα και την εργατικότητά του και τότε αποφασίζει να αγοράσει ένα καράβι, την «Αργώ 2» *«που να μπορώ να ταξιδεύη σε θάλασσα και όχι στα σύννεφα, σαν την πρώτη»*.

Οι διαφορές των δυο τμημάτων του βιβλίου είναι έντονες, καθώς ακολουθούν την πορεία της ωρίμανσης του χαρακτήρα του πρωταγωνιστή. Στο πρώτο κομμάτι του βιβλίου, ο ήρωας είναι ακόμα ένα μικρό παιδί, που ονειρεύεται να εξερευνήσει τις θάλασσες και θέλει να γίνει ο επόμενος Ροβινσώνας. Η παιδική του σκέψη σε συνδυασμό με τις ιστορικές του γνώσεις τον καλούν να ζήσει μια περιπέτεια για την οποία όμως δεν είναι προετοιμασμένος.

Στο δεύτερο κομμάτι του βιβλίου, ο αναγνώστης βλέπει ξεκάθαρα έναν αλλαγμένο Στάθη. Η περιπέτεια που έζησε ως ναυαγός τον έκανε να σκέφτεται πιο ώριμα και τον εξέλιξε από μικρό, ανώριμο παιδί σε μεγάλο παλικάρι που με μεθοδικές κινήσεις καταφέρνει να εκπληρώσει τα όνειρά του.

Οι θεματολογίες του Αναγνωστικού αφορούν κυρίως ιστορίες από την ελληνική μυθολογία, την αρχαία ιστορία, αλλά και τη γεωγραφία. Ιστορίες από τη μυθολογία και την αρχαία ελληνική ιστορία που αναφέρονται είναι: Η ιστορία της γοργόνας και του Μεγάλου Αλεξάνδρου *«Στα μεγάλα ταξίδια των τα καράβια βρίσκονται καμιά φορά ολομόναχα στις μακρινές θάλασσες [...] -Αλήθεια Στάθη! Απάντησε ο Πετρής ικανοποιημένος από την εξήγησι αυτή»*. (Ανδρεάδου, 5. Η γορόνα και ο Μεγαλέξανδρος, 1934). Η ιστορία συνοδεύεται από το ποίημα του Γ. Δροσίνη με τίτλο «Η γοργόνα».

Σε όλη την έκταση του βιβλίου γίνονται αναφορές στους Αργοναύτες αλλά και στον Τρωικό πόλεμο *«Στην Αυλίδα του Τρωικού πολέμου, Στάθη [...] επρόσθεσε και ο καπετάν Νικήτας με περηφάνεια.»* (Ανδρεάδου, 24. Το τρεχαντήρι αρμενίζει πάνω σε δοξασμένα πάλι νερά, 1934)

Έντονη αναφορά γίνεται και για τη μάχη του Μαραθώνα και τη ναυμαχία της Σαλαμίνας *«Σε λίγο εσηκώθηκε και ο Πετρής [...] και φροκαλίζει η θάλασσα του Ξέρξη την τιάρα»* (Παράσχος, 1934)

Επιπλέον γίνεται αναφορά από τους ήρωες στη μάχη των Θερμοπύλων «Ο πατέρας στο μας ερωτά για τις Θερμοπύλες [...] κάτι που σε κάμνει περήφανο, γιατί είσαι Έλληνας». (Ανδρεάδου, 27. Κάτι που σε κάνει περήφανο να είσαι Έλληνας, 1934)

Στο πρώτο μέρος του βιβλίου το οποίο έχει υπογράψει ο Στρατής Μυριβήλης, γίνεται συχνή χρήση ναυτικών λέξεων, η οποία τονίζει την “θαλασσινή” ταυτότητα του συγγραφέα και δημιουργεί πιο ρεαλιστικό τον τρόπο ανάγνωσης του βιβλίου. (π.χ. καρίνα, τρεχαντήρι, μπρίκι κ.α.)

Ελληνόπουλα

Εικόνα 3 Εξώφυλλο πρώτης έκδοσης 1937

Το Αναγνωστικό της τρίτης Δημοτικού με τίτλο «Ελληνόπουλα» συντάχθηκε το 1937 από τον παιδαγωγό Δ. Γ. Ζήση και τον αναγνωρισμένο πεζογράφο, θεατρικό συγγραφέα και ποιητή Παύλο Νιρβάνα.

Ο Παύλος Νιρβάνας γεννήθηκε το 1866 στη Μαριούπολη της Ρωσίας και λογοτεχνικά τοποθετείται στον κύκλο του Κωστή Παλαμά. Τα έργα του είναι βαθύτατα επηρεασμένα από τον αισθηματισμό και το συμβολισμό, καθώς και από τη φιλοσοφική τάση του Νίτσε. Τα πεζογραφήματά του διέπονται από ηθογραφικά και ψυχογραφικά στοιχεία, ενώ γλωσσικά ξεκίνησε από την καθαρεύουσα και στη συνέχεια στράφηκε στη δημοτική γλώσσα. *«Η ηθογραφία του είναι τραγική και αποκλίνει προς το ζωηρό λυρισμό, όταν δεν τρέπεται προς τον πραγματικό σαρκασμό»* έγραψε κάποτε ο Τέλος Άγρας για τον Νιρβάνα, ενώ ο Κώστας Ουράνης ανέφερε πως *«ακόμα και το χιούμορ του το χρησιμοποιεί για να προκαλέσει μειδίαμα και όχι για να κατηριάσει»*. Ασχολήθηκε με πολλά είδη γραπτού λόγου, όπως τα διηγήματα, τα ποιήματα, τα μυθιστορήματα, το δράμα, τις κριτικές μελέτες, τα δοκίμια, θεατρικά έργα, χρονογραφήματα και τη «Γλωσσική Αυτοβιογραφία», ενώ ασχολήθηκε επίσης και με τη μετάφραση κειμένων. Το 1923 βραβεύτηκε για το λογοτεχνικό του έργο με το Αριστείο Γραμμάτων και Τεχνών, ενώ το 1928 έγινε μέλος της Ακαδημίας Αθηνών. Επιπλέον υπήρξε μέλος της Συντακτικής Επιτροπής στο περίφημο «Αλφαβητάρι με τον Ήλιο» και συμμετείχε στη συγγραφή τουλάχιστον εννέα Αναγνωστικών, ορισμένα εκ των οποίων είναι γραμμένα στην καθαρεύουσα.

Τα «Ελληνόπουλα» πρωτοεκδόθηκαν τη χρονιά του θανάτου του Παύλου Νιρβάνα (1937) και ήταν το τελευταίο Αναγνωστικό στο οποίο συνέβαλε, χωρίς να είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε ποια ακριβώς ήταν η συμβολή του και ποιον ακριβώς ρόλο είχε διαδραματίσει σε αυτό. (Κεχαγιόγλου, Επίμετρο Εφημερίδα Το Βήμα, 2013) «Αφού ένα Αναγνωστικό έχει περάσει από συμπληγάδες διορθώσεων, αυτολογοκρισίας και ετερολογοκρισίας για να εκδοθεί, πώς μπορούμε να αποτιμήσουμε το ρόλο επιφανών λογοτεχνών;» αναφέρει η Αλεξάνδρα Πατρικίου στο βιβλίο της «Καλλιτέχνες και λογοτέχνες στα αναγνωστικά: 1860-1960 (Κεχαγιόγλου, Επίμετρο Εφημερίδα Το Βήμα, 2013)

Οι τελευταίες εκλογές του ελληνικού μεσοπολέμου έμελλε να πραγματοποιηθούν στις 26 Ιανουαρίου 1936 και ήταν εκλογές έντονης πόλωσης, οι οποίες επισφράγισαν μια περίοδο πολιτικής αστάθειας. Τα πολιτικά γεγονότα τα οποία στιγμάτισαν την εποχή ξεκινούν από τις συνεχείς εναλλαγές των κυβερνήσεων μετά την παραίτηση της κυβέρνησης του Ελευθερίου Βενιζέλου το 1932. Στη συνέχεια ακολούθησε το αποτυχημένο κίνημα των Βενιζελικών, το οποίο έφερε στην επιφάνεια δίκες και εκτελέσεις επιφανών πολιτικών. Με το πραξικόπημα του Κονδύλη το 1935, καταργήθηκε το αβασιλεύτο πολίτευμα, διαλύθηκε Βουλή και επισφραγίστηκε με νόθο δημοψήφισμα η επάνοδος του εκτοπισμένου από το 1923 Γεωργίου Β' στο θρόνο. Οι εκλογές αυτής της περιόδου διενεργήθηκαν από εξωκοινοβουλευτική υπηρεσιακή κυβέρνηση υπό τον καθηγητή της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Κωνσταντίνο Δεμερτζή, ανέδειξαν σχεδόν ισοδύναμες και τις δυο κυρίαρχες παρατάξεις, τη βενιζελική και την αντιβενιζελική. Ωστόσο στις 13 Απριλίου πέθανε ο υπηρεσιακός πρωθυπουργός, Δεμερτζής και ο βασιλιάς όρισε ως πρωθυπουργό τον Ιωάννη Μεταξά.

Τα «Ελληνόπουλα» το Αναγνωστικό της Γ' Δημοτικού, εκδόθηκαν για πρώτη φορά το 1937 από τον Εκδοτικό Οίκο Δημητράκου Α.Ε., καθώς ο Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων ιδρύθηκε λίγο αργότερα την ίδια χρονιά κατά τον οποίο θα είναι πλήρης ο κρατικός έλεγχος των σχολικών εγχειριδίων.

Στο εξώφυλλο της πρώτης έκδοσης (1937) που φιλοτέχνησε ο Νίκος Καστανάκης απεικονίζονται δυο χαρούμενα παιδιά -ένα αγόρι και ένα κορίτσι- σε έναν αγρό, ντυμένα με απλά ρούχα τα οποία έχουν σηκωμένα τα χέρια τους ψηλά και

χαιρετούν κρατώντας λουλούδια. Με μια δεύτερη ματιά όμως μπορεί κάποιος υποψιασμένος να παρατηρήσει τον κεκαλυμμένο φασιστικό χαιρετισμό.

Στην έκδοση όμως του 1940, που επιμελήθηκε ο ίδιος ζωγράφος, τα δυο παιδιά φορούν στολή και έχουν σηκωμένο ψηλά το δεξί τους χέρι, χαιρετώντας αποκάλυπτα με τον χαρακτηριστικό φασιστικό τρόπο. Στην ίδια έκδοση, ως προμετωπίδα στη σελίδα τίτλου του βιβλίου εμφανίζεται η φράση του δικτάτορα: «Είστε Ελληνόπουλα και είναι μεγάλο πράγμα να είναι κανείς Έλληνα», φράση ασφαλώς η οποία θα αφαιρεθεί από το Αναγνωστικό μετά το θάνατο του Μεταξά τον Ιανουάριο του 1941. (Κεχαγιόγλου, Επίμετρο, 2013)

Εικόνα 4 Εξώφυλλο έκδοσης 1940

Επιπλέον στα «Ελληνόπουλα» του 1940 δίπλα στα ονόματα των συγγραφέων (Παύλος Νιρβάνας και Δημ. Γ. Ζήσης), έχει προστεθεί σιωπηρά ένα «κ.α.», το οποίο δηλώνει την εμπλοκή και άλλων «αόρατων» συντακτών στο βιβλίο. Στην έκδοση αυτή, εκτός από άλλες μικρότερες αλλαγές, έχει προστεθεί στην ενότητα «Καλοκαίρι» και το εξής κείμενο με τον τίτλο «4^η Αυγούστου»: «Στις 4 Αυγούστου 1936, έγινε ένα μεγάλο θαύμα. Ήρθε ένας Αρχηγός, ο Μεταξάς και είπε: Έξω όλοι εκείνοι, που δεν ξέρουν τι θα ειπή να κάμουν καλό στην Πατρίδα τους! Τώρα θα κυβερνήσω εγώ και θα βάλω κάθε πράγμα στη θέση του. Μαζί με το Βασιλιά μου θα κάμω την Ελλάδα μεγάλη. Θα κάμω τα παιδιά της πραγματικά Ελληνόπουλα.». Άλλα κείμενα που έχουν προστεθεί είναι «Οι κατασκηνώσεις», που αναφέρεται στις

καλοκαιρινές κατασκηνώσεις της ΕΟΝ καθώς και ο «Ύμνος της εθνικής νεολαίας» του Σ. Μεταξά.

Μετά το θάνατο του Ιωάννη Μεταξά το Αναγνωστικό «Ελληνόπουλα» συνεχίζει να διδάσκεται διατηρώντας το στα σχολεία οι τρεις διορισμένες από τις γερμανικές δυνάμεις κατοχής κυβερνήσεις. Η πρώτη ήταν η κυβέρνηση του Γεώργιου Τσολάκογλου το 1941, η δεύτερη η κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Λογοθετόπουλου από το 1942 μέχρι το 1943 και τέλος η κυβέρνηση του Ιωάννη Ράλλη από το 1943 μέχρι το 1944.

Η έκδοση του 1943 είναι περικομμένη, καθώς από τους τέσσερις κύκλους της πρώτης έκδοσης (Φθινόπωρο, Χειμώνας, Άνοιξη, Καλοκαίρι), περιορίζονται μόνο στους δυο πρώτους, τα κείμενα των οποίων ωστόσο δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερες διαφοροποιήσεις από τα αντίστοιχα της έκδοσης του 1940. (Κεχαγιόγλου, Επίμετρο, 2013) Το περιορισμένο μέγεθος της ύλης όμως δεν φάνηκε να είναι μεγάλο πρόβλημα αφού το σχολικό έτος 1943-1944 διήρκησε περίπου 4 μήνες.

Το Αναγνωστικό «Ελληνόπουλα» διδάχτηκε επίσης και στα σχολεία της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης, διατηρώντας το ίδιο εξώφυλλο και κάνοντας ορισμένες τροποποιήσεις ως προς το περιεχόμενό του. Τα κείμενα τα οποία έκαναν αναφορά στην χριστιανική λατρεία, αφαιρέθηκαν και στο τέλος του βιβλίου προστέθηκαν επτά εκτεταμένα κείμενα με τον τίτλο «Θρησκευτικές και κοινωνικές ιστορίες» τα οποία ήταν προσαρμοσμένα στα θρησκευτικά ήθη και έθιμα της μουσουλμανικής μειονότητας. (Παπαθανασίου Χ. , 2011)

Στην έκδοση του 1947, η οποία γίνεται μέσα στα κρίσιμα γεγονότα του Εμφυλίου, επανεμφανίζονται όλες οι ενότητες του βιβλίου με μικρές όμως διαφοροποιήσεις ως προς τα κείμενα. Για παράδειγμα αφαιρείται το ποίημα «Η πηγή» του Ιωάννη Πολέμη και το πεζό «Μητρική Στοργή» καθώς κρίθηκε ακραίο για τα παιδιά που βίωναν τον πόλεμο να διαβάζουν για την μαμά Καρδερίνα που πέθανε από το χαλάζι στην προσπάθειά της να βρει φαγητό για τα μικρά της. Με την ίδια λογική και το πεζό «Το λουτρό» στο οποίο μια οικογένεια μετακομίζει σε καινούριο σπίτι, διότι διαθέτει λουτρό που θα τους απαλλάξει από τις σκάφες και τις λεκάνες. Την εποχή που το αγαθό της καθαριότητας θεωρείται υπερβολή, θα ήταν ειρωνικό ένα τέτοιο κείμενο. Στην ίδια έκδοση προστίθεται ο διάλογος του Ιωάννη Πολέμη

«Τζιτζίκας και μυρμήγκι» και ακόμα αφαιρούνται οι μεταξικές προσθήκες του 1940 από τον κύκλο «Καλοκαίρι».

Τα «Ελληνόπουλα», όπως και τα άλλα Αναγνωστικά της εποχής δεν έχει ως μοναδικό στόχο τη μετάδοση της γνώσης και την εξυπηρέτηση μονάχα των σκοπών του γλωσσικού μαθήματος. Χαρακτηρίζεται από *«μια συγκεκριμένη παιδαγωγική, μια συγκεκριμένη ηθική, μια συγκεκριμένη αισθητική, μίαν αντίληψη για το φυσικό και κοινωνικό περίγυρο, τέλος, μίαν αντίληψη για την ιστορία και έναν ορισμένο εθνικισμό»*. (Φραγκουδάκη, 1979)

Η συντηρητική εκδοχή του «Πατρίς-Θρησκεία-Οικογένεια» προβάλλεται έντονα στο Αναγνωστικό, στο πλαίσιο μάλιστα μιας πατριαρχικής κοινωνίας όπου ο βασικός ρόλος της γυναίκας είναι να αποτελεί ένα καλό πρότυπο νοικοκυράς, μητέρας και συζύγου. Η κεντρική ιδεολογία του καθεστώτος της 4^{ης} Αυγούστου του Ιωάννη Μεταξά αντικατοπτρίζεται στα σχολικά βιβλία καθώς γίνεται προσπάθεια να προβληθεί ο «Τρίτος Ελληνικός Πολιτισμός» ως ιστορική συνέχεια των δυο πρώτων ελληνικών πολιτισμών, του αρχαίου και του βυζαντινού. Κατασκευάζεται έτσι η ιδεολογία του ελληνικού φασισμού, με ραχοκοκαλιά το ιδεολόγημα του ελληνοχριστιανικού πολιτισμού.

Τα «Ελληνόπουλα» αποτελούνται από σύντομες αυτοτελείς ιστορίες με θέμα το σχολείο, την οικογένεια, τη θρησκεία, τη μυθολογία και τα ζώα. Ανάμεσα στα διηγήματα συμπεριλαμβάνονται και πολλά ποιήματα γνωστών ποιητών όπως του Τέλλου Άγρα, του Ζαχαρία Παπαντωνίου και της Μυρτιώτισσας. Είναι γραμμένο στη δημοτική γλώσσα την οποία υποστήριζε προσωπικά και ο Μεταξάς στο πλαίσιο της φασιστικής εξιδανίκευσης του λαού ως προς τη δημιουργία μιας «καθαρής φυλής».

Το Αναγνωστικό αποτελείται συνολικά από 68 κείμενα εκ των οποίων τα 19 είναι ποιήματα και τα 4 παροιμίες. Είναι χωρισμένο σε τέσσερεις κύκλους εποχών. Η κάθε εποχή ξεκινώντας από το Φθινόπωρο όπου και ξεκινά η σχολική χρονιά, είναι χωρισμένη σε υποενότητες. Το Φθινόπωρο αποτελείται από τις ενότητες: «I. Σχολικές ιστορίες», «II. Οικογενειακές ιστορίες», ενότητα «III. Ιστορίες για τα ζώα», «IV. Από τον κόσμο των μύθων» και ενότητα «V. Λόγια του λαού». Η κάθε μια από τις ενότητες αποτελείται από διηγήματα και ποιήματα αντίστοιχα με τη θεματολογία του καθενός.

Ο δεύτερος κύκλος του χειμώνα αποτελείται από περισσότερες ενότητες: «I. Οικογενειακές ιστορίες», «II. Κοινωνικές αρετές και κακίες», «III. Θρησκευτικές ιστορίες», «IV. Ασχολίες και επαγγέλματα», «V. Ιστορίες για τα ζώα», «VI. Μύθοι», «VII. Από την αρχαία μυθολογία» και «VIII. Λόγια του λαού».

Ο τρίτος κύκλος της άνοιξης αποτελείται από έξι ενότητες: «I. Από τη φύση», «II. Οικογενειακές ιστορίες», «III. Ιστορίες του χωριού και της πόλης», «IV. Ιστορίες για τα ζώα», «V. Από τη μυθολογία», «VI. Λόγια του λαού».

Τέλος ο τέταρτος κύκλος του καλοκαιριού αποτελείται από τρεις ενότητες: «I. Από τη φύση», «II. Ιστορίες για τα ζώα», «III. Λόγια του λαού».

Τα «Ελληνόπουλα», παρά τις πολλές αλλαγές που έχουν δεχτεί κατά τη διάρκεια της ιστορίας είναι ένα Αναγνωστικό το οποίο κρύβει μέσα του μεγάλες ιστορικές αλήθειες. Μέσα από τις επανεκδόσεις και τις τροποποιήσεις που έχει υποστεί, αποδεικνύει ότι ένα εκπαιδευτικό εγχειρίδιο μπορεί να μείνει διαχρονικό κατά το πέρασμα των χρόνων, και φέρει μέσα του την ιστορία της αντίστοιχης περιόδου που μελετάται.

Συμπεράσματα

Η περίοδος του μεσοπολέμου στην Ελλάδα έχει χαρακτηριστεί από τις ποικίλες διαφορές στην πολιτική, κοινωνική και πολιτισμική πραγματικότητα. Μέσα σε μια πολύ σύντομη περίοδο, κατά την οποία διαμεσολάβησαν πόλεμοι, μετακινήσεις πληθυσμών και δικτατορία, το εκπαιδευτικό σύστημα κατάφερε να φέρει εις πέρας το δύσκολο έργο που του έχει ανατεθεί.

Τα σχολικά εγχειρίδια της περιόδου του μεσοπολέμου στην Ελλάδα θεωρούνται πλέον συλλεκτικά λογοτεχνικά έργα, καθώς υπήρξαν ρεαλιστικά πειστήρια της καθημερινότητας της εποχής. Επιπλέον είναι η τελευταία φορά στην ιστορία της Ελληνικής Εκπαίδευσης όπου τόσο σπουδαίοι λογοτέχνες και ποιητές συνεργάζονται για τη συγγραφή σχολικών εγχειριδίων.

Τα Αναγνωστικά, επειδή για μεγάλες περιόδους αποτέλεσαν το μοναδικό σχολικό βιβλίο και λόγω της άμεσης και αποτελεσματικής εγχάραξης της εγγεγραμμένης κοσμοαντίληψης στους αποδέκτες, λειτούργησαν ως βασικοί φορείς

διάχυσης της επίσημης ιδεολογίας και του κυρίαρχου αξιακού συστήματος στην ελληνική νεολαία. Πέρα απ' αυτά η διασύνδεσή τους με τις εξελίξεις του γλωσσικού ζητήματος και τη βούληση των φορέων της εκπαίδευσης να αξιοποιηθούν ως μέσα λογοτεχνικής αγωγής των μαθητών τα καθιστά ενδιαφέρον ερευνητικό πεδίο για πολλών ειδών προσεγγίσεις. Τα δεδομένα αυτά σε συνδυασμό με το γεγονός ότι για πολύ μεγάλο διάστημα, το σχολικό ανάγνωσμα αποτέλεσε το μοναδικό στοιχείο ανάγνωσης της νεολαίας, το αναδεικνύουν σε βασική συνιστώσα της αναγνωστικής ιστορίας και κατ' επέκταση της αναγνωστικής κουλτούρας του ελληνικού λαού.

Μέσα από τα Αναγνωστικά της εποχής περιγράφονται με γλαφυρές εικόνες, λεπτομέρειες της κοινωνίας της εποχής. Οι πολιτικές συνθήκες επηρεάζουν ανά περίοδο το Εκπαιδευτικό σύστημα και το αυτό παρατηρείται εμφανώς στα σχολικά βιβλία της εποχής.

Μέσα από τα σχολικά εγχειρίδια της εποχής του μεσοπολέμου αναδεικνύονται τα πρότυπα της κοινωνίας την οποία καθρεφτίζει με μεγάλη ακρίβεια ο δημιουργός του εκάστοτε Αναγνωστικού. Το τρίπτυχο πατρίς-θρησκεία-οικογένεια αφήνει το ξεκάθαρο στίγμα του στο περιεχόμενο των διδαγμάτων. Μέσα από απλές και οικίες ιστορίες, τα παιδιά των πρώτων τάξεων του Δημοτικού σχολείου γνωρίζουν αξίες και ιδανικά της εποχής που κάθε σωστός πολίτης θα έπρεπε να φέρει.

Σαφώς δεν περνά απαρατήρητη η έντονη διαφορά στα σχολικά εγχειρίδια της περιόδου πριν την Μεταξική κατοχή και ίδρυση του Οργανισμού Εκδόσεων Σχολικών Βιβλίων (ΟΕΣΒ) και την μετέπειτα περίοδο. Ο ωμός διδακτισμός, η κατήχηση και η προπαγάνδα είναι ολοφάνερα στα βιβλία τα οποία εκδόθηκαν μετά το 1936, όπως προαναφέρθηκε και πιο πάνω στην εργασία.

Κλείνοντας την εργασία, είναι εύκολο να καταλήξει κανείς στο συμπέρασμα ότι μόνο μέσα από τη μελέτη του παρελθόντος θα μπορέσουμε να αποκτήσουμε ώθηση προς ένα καλύτερο μέλλον. Μέχρι και σήμερα ο ιδεολογικός έλεγχος του σχολικού βιβλίου εξακολουθεί να αποτελεί σημαντικό κριτήριο στην άσκηση της επίσημης πολιτικής. Γνωρίζοντας τα λάθη του παρελθόντος, έχουμε την επιλογή να μην τα επαναλάβουμε και φυσικά είναι στο χέρι μας ως εκπαιδευτικοί να αξιοποιήσουμε αυτή την ευκαιρία που μας δίνεται.

Βιβλιογραφία

- (n.d.). Ανάκτηση από Stratis-
myrivilis.weebly.com/betaiotaomicrongrammarhoalphaphiiotkappaomicron.html
- (n.d.). Ανάκτηση από Stratis-
myrivilis.weebly.com/betaiotaomicrongrammarhoalphaphiiotkappaomicron.html
- (Μυρτιώτισσα), Α. Τ. (1947). 1. Πρωινή Προσευχή. Στο *Κρινολούλουδα* (σ. 5). Αθήνα:
Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων.
- (Μυρτιώτισσα), Α. Τ. (1947). 3. Βραδινή προσευχή. Στο *Κρινολούλουδα* (σ. 10). Αθήνα:
Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων.
- (Μυρτιώτισσα), Α. Τ. (1947). 4. Η μάνα. Στο *Κρινολούλουδα* (σ. 11). Αθήνα: Οργανισμός
Εκδόσεως Εκπαιδευτικών Βιβλίων.
- (Μυρτιώτισσα), Α. Τ. (1947). 4. Η μάνα. Στο *Κρινολούλουδα* (σ. 11). Αθήνα: Οργανισμός
Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων.
- (Μυρτιώτισσα), Α. Τ. (1947). Η προσευχή της Κατινίτσας. Στο *Κρινολούλουδα* (σ. 8). Αθήνα:
Οργανισμός Εκδόσεων Σχολικών Βιβλίων.
- (Μυρτιώτισσα), Τ. Α. (1947). 7. Το παράπονο της Μαρίκας. Στο *Κρινολούλουδα* (σ. 21).
Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων.
- (Μυρτιώτισσα), Τ. Α. (1947). 8. Το μάθημα που κάνουν τα λουλούδια. Στο *Κρινολούλουδα*
(σ. 25). Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων.
- (1934). *Ελεύθερον Βήμα*.
- Αθανασιάδης, Χ. (2010). *Καλλιτέχνες και λογοτέχνες στα αναγνωστικά 1860-1960*.
Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Ανδρεάδου, Σ. Μ. (1934). 24. Το τρεχαντήρι αρμενίζει πάνω σε δοξασμένα πάλι νερά. Στο
Στάθης Σταθάς (σσ. 70-71). Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Δημητράκου Α.Ε.
- Ανδρεάδου, Σ. Μ. (1934). 27. Κάτι που σε κάνει περήφανο να είσαι Έλληνας. Στο *Στάθης*
Σταθάς (σ. 77). Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Δημητράκου Α.Ε.
- Ανδρεάδου, Σ. Μ. (1934). 5. Η γορόνα και ο Μεγαλέξανδρος. Στο *Στάθης Σταθάς* (σ. 12).
Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Δημητράκου Α.Ε.
- Ανδρεάδου, Σ. Μ. (1934). *Στάθης Σταθάς*. Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Δημητράκου Α.Ε.
- Ανδρεάδου, Σ. Μ. (1934). *Στάθης Σταθάς*. Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Δημητράκου Α.Ε.
- Αντωνίου, Χ. (2002). *Η εκπαίδευση των ελλήνων δασκάλων: 1828-2000*. Ελληνικά Γράμματα.

- Αποστολίδου, Β. (2010). Τα αναγνωστικά των λογοτεχνών. Στο Α. Δημαράς, *Καλλιτέχνες και λογοτέχνες στα αναγνωστικά 1860-1960* (σ. 18). ΜΙΕΤ.
- Αρσινόη Ταμπακοπούλου, Θ. Δ. (1947). 6. Τα αγαπημένα αδερφάκια. Στο *Κρινολούλουδα* (σ. 19). Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων.
- Έτσι γράφτηκε η σύγχρονη ιστορία μας, 1922-1940, Κινήματα και Επαναστάσεις. (n.d.). *Ταχυδρόμος*.
- Ζ., Κ. (1999). *Εκπαίδευση και πολιτική: η περίπτωση του καθεστώτος της 4ης Αυγούστου*. Θεσσαλονίκη : Κυριακίδης.
- Θεοτοκάς, Γ. (1933). Υπάρχει κάτι σάπιο στην Ελλάδα. *Ιδέα, Α΄*.
- Κεχαγιόγλου, Ε. (2013). Επίμετρο. Στο Π. Ν. Ζήσης, *Ελληνόπουλα* (σ. η΄). Αθήνα : Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη Α.Ε.
- Κεχαγιόγλου, Ε. (2013). Επίμετρο . Στο Π. Ν. Ζήσης, *Ελληνόπουλα* (σ. ζ΄). Αθήνα: Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκης Α.Ε.
- Κεχαγιόγλου, Ε. (2013). Επίμετρο Εφημερίδα Το Βήμα. Στο Δ. Ζ. Νιρβάνας, *Ελληνόπουλα* (σ. ιβ΄). Αθήνα: Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη Α.Ε.
- Λαμπρινή, Κ. (2013). Επίμετρο. Στο Τ. Α. (Μυρτιώτισσα), *Κρινολούλουδα* (σ. η΄). Εφημερίδα το Βήμα.
- Μπάρτζης, Γ. Δ. (2015). Ανάκτηση από Περιήγηση στον κόσμο των Αναγνωστικών: http://www.pi.ac.cy/pi/files/epimorfosi/synedria/alfavitaria/Mpartzis_anagnwstika_2015.pdf
- Μπουζάκης, Σ. (2011). *Πανόραμα ιστορίας της εκπαίδευσης Όψεις και απόψεις Νεοελληνική Εκπαίδευση (1821-2010)* (Τόμ. Β΄). Αθήνα: Gutenberg.
- Παπαθανασίου, Σ. (1993, 4 14). Στάθης Σταθάς: Απο τη λαϊκή παράδοση στον αστικό εκσυγχρονισμό. *Διαβάζω*(309), σ. 77.
- Παπαθανασίου, Χ. (2011). Τα αναγνωστικά του καθεστώτος της 4ης Αυγούστου, 1939-1941. *Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία*, 72-74. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.
- Παράσχος, Α. (1934). Η μάχη του Μαραθώνα και η ναυμαχία της Σλαμίνας. Στο Σ. Μ. Ανδρεάδου, *Στάθης Σταθάς* (σσ. 60-64). Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Δημητράκου Α.Ε.
- Σβορώνος, Ν. (1976). *Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας*. Θεμέλιο.
- Ταμπακοπούλου Αρσινόη, Θ. Δ. (1947). 10. Κυριακή. Στο *Κρινολούλουδα* (σ. 29). Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων.
- Ταμπακοπούλου Αρσινόη, Θ. Δ. (1947). 11. Κυριακή. Στο *Κρινολούλουδα* (σ. 34). Αθήνα : Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων.
- Ταμπακοπούλου Αρσινόη, Θ. Δ. (1947). 12. Οι καλύτεροι εργάτες. Στο *Κρινολούλουδα* (σ. 35). Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων.
- Ταμπακοπούλου Αρσινόη, Θ. Δ. (1947). 13. Το χέρι. Στο *Κρινολούλουδα* (σ. 37). Αθήνα : Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων.

- Ταμπακοπούλου Αρσινόη, Θ. Δ. (1947). 14. Οι τέχνες. Στο *Κρινολούλουδα* (σ. 39). Αθήνα :
Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων .
- Ταμπακοπούλου Αρσινόη, Θ. Δ. (1947). 16. Ο στρατηγός και τα ζαχαρωτά. Στο
Κρινολούλουδα (σ. 45). Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων.
- Ταμπακοπούλου Αρσινόη, Θ. Δ. (1947). 18. Φθινόπωρο. Στο *Κρινολούλουδα* (σ. 49). Αθήνα:
Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων.
- Ταμπακοπούλου Αρσινόη, Θ. Δ. (1947). 19. Τραγούδι φθινοπωρινό. Στο *Κρινολούλουδα* (σ.
51). Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων.
- Ταμπακοπούλου Αρσινόη, Θ. Δ. (1947). 22. Το καράβι. Στο *Κρινολούλουδα* (σ. 59). Αθήνα:
Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων.
- Ταμπακοπούλου Αρσινόη, Θ. Δ. (1947). 23. Το ρολόγι. Στο *Κρινολούλουδα* (σ. 60). Αθήνα:
Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων.
- Ταμπακοπούλου Αρσινόη, Θ. Δ. (1947). 29. Η κούκλα της Πρωτοχρονιάς. Στο
Κρινολούλουδα (σ. 80). Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων.
- Ταμπακοπούλου Αρσινόη, Θ. Δ. (1947). 34. Η σκιά μου. Στο *Κρινολούλουδα* (σ. 100). Αθήνα:
Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Εγχειριδίων.
- Ταμπακοπούλου Αρσινόη, Θ. Δ. (1947). 40. Τα χελιδόνια γυρίζουν στην πατρίδα. Στο
Κρινολούλουδα (σ. 113). Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων.
- Ταμπακοπούλου Αρσινόη, Θ. Δ. (1947). 41. Η λαμπρή. Στο *Κρινολούλουδα* (σ. 117). Αθήνα:
Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων.
- Ταμπακοπούλου Αρσινόη, Θ. Δ. (1947). 43. Ο παπαγάλος. Στο *Κρινολούλουδα* (σ. 127).
Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων.
- Ταμπακοπούλου Αρσινόη, Θ. Δ. (1947). 44. Η Κατινούλα και τα λουλούδια. Στο
Κρινολούλουδα (σ. 198). Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων.
- Ταμπακοπούλου Αρσινόη, Θ. Δ. (1947). 45. Ο Μάης. Στο *Κρινολούλουδα* (σ. 132). Αθήνα:
Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων.
- Ταμπακοπούλου Αρσινόη, Θ. Δ. (1947). 46. Η ελεημοσύνη του Γιαννάκη. Στο *Κρινολούλουδα*
(σ. 133). Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων.
- Ταμπακοπούλου Αρσινόη, Θ. Δ. (1947). 47. Η βροχούλα. Στο *Κρινολούλουδα* (σ. 136).
Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων.
- Ταμπακοπούλου Αρσινόη, Θ. Δ. (1947). 51. Χελιδόνι και παιδάκι. Στο *Κρινολούλουδα* (σ.
145). Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων.
- Ταμπακοπούλου Αρσινόη, Θ. Δ. (1947). 55. Πεταλούδιττες. Στο *Κρινολούλουδα* (σ. 156).
Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων.
- Ταμπακοπούλου Αρσινόη, Θ. Δ. (1947). 56. Θεούλη μου, Σ' ευχαριστώ. Στο *Κρινολούλουδα*
(σ. 157). Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων.
- Ταμπακοπούλου Αρσινόη, Θ. Δ. (1947). 9. Το λουτρό. Στο *Κρινολούλουδα* (σ. 27). Αθήνα:
Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων.

- Τερζής, Ν. Π. (2006). *Το Γυμνάσιο ως βαθμίδα της υποχρεωτικής εκπαίδευσης: κριτική απογραφή και συγκριτική έρευνα*. Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη Α.Ε.
- Τερζής, Ν. Π. (2010). *Μελέτη της Εκπαίδευσης του Νεοελληνισμού, Πριν απο το κράτος-έξω απο το κράτος-στο κράτος*. Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη Α.Ε. .
- Φραγκουδάκη, Α. (1979). *Τα αναγνωστικά βιβλία του δημοτικού σχολείου. Ιδεολογικός πειθαναγκασμός και σχολική βία*. Θεμέλιο.